

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE*

Oğuzhan DURMUŞ**

Özet: Türk dil bilimi incelemelerinin bir sonucu olarak, Azerbaycan, Tatar, Başkurt, Halaç ve Yakut Türkçelerinin ağız atlasları yayımlanmıştır. Ağız atlası hazır durumda olan bir Türk lehçesi de Çuvaş Türkçesidir. L. P. Sergeyev tarafından hazırlanan Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası, henüz yayımlanma imkânı bulamamıştır. Eldeki makale, tarafımızdan baskıya hazırlanmakta olan bu atlası tanıtmaya ve böylelikle Türkiye Türkçesi ile diğer lehçelerin ağız atlaslarının hazırlanmasında bu tecrübeden yararlanılmasına imkân sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çuvaş Türkçesi, Türk dili, ağız atlası, L. P. Sergeyev.

On the Chuvash Dialect Atlas

Abstract: As a result of the Turkic linguistic studies, dialect atlases of Azerbaijan, Tatar, Bashkir, Khalaj and Yakut have been published. Another Turkic dialect whose dialect atlas is now ready is Chuvash. The Chuvash dialect atlas prepared by L. P. Sergeyev has not yet been published. This article aims to introduce this atlas, which is on its way for publication by my own efforts. This way, it is thought that sharing this experience might be inspiring for the preparation of the dialect atlases of Turkish and other Turkic dialects.

Key words: Chuvash, Turkic language, dialect atlas, L. P. Sergeyev.

Ağız Atlasları

Dillerin kullanıldıkları coğrafyadaki (linguistic geography) ses, şekil, söz dizimi, söz varlığı düzeyindeki dil özelliklerini haritalar üzerinde gösteren referans çalışmalara *dil atlası* (linguistic atlas) denir (Topaloğlu 1989: 56; Vardar 2002: 72; Korkmaz 2003: 68). Dil atlasları, belli bir dili konu edinebileceği gibi birkaç dil için de düzenlenebilmektedir¹. Tek bir dili konu edinen atlaslar ise söz konusu dilin ağız bütünlüğünün (dialect continuum) dil bilimsel olarak ayırt edici özelliklerini göstererek, bu özelliklerin coğrafya içindeki yayılımlarını ve sınırlarını (isogloss) çizmeyi amaçlamaktadır. Bu bakımdan *dil atlası* (linguistic atlas) ve *ağız atlası* (dialect atlas) terimleri birbirlerinin yerine de kullanılmaktadır (Veith 2005: 517-528; Campbell ve Mauricio 2007: 43; Hartmann ve James 2002: 88; Malmkjær 2010:123; Viereck 2005: 266-268; Ahmanova 1966: 132; Aksan 2007: 141-146).

* Bu makale, 30 Eylül - 1 Ekim 2010 tarihlerinde Sakarya'da düzenlenen III. Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nda sunulan tebliğin genişletilmiş şeklidir.

** Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Edirne. Elmek: oguzdur@gmail.com

¹ Mesela *Atlas Linguarum Europae* başlıklı dil atlası Avrupa dillerinin bütününe kapsamaktadır.

Dil haritaları, hazırlanış metotlarına göre *gösterici* (display) veya *yorumlayıcı* (interpretive) olabilmektedir. *Gösterici haritalar* araştırma sonucu elde edilen malzemeyi haritalarla göstermeyi; *yorumlayıcı haritalar* ise, bölgeler arası baskın varyantların dağılımını göstererek genel yargılara varmayı amaçlamaktadır (Chambers ve Trudgill, 2004: 25).

Dil atlasları, kapsamaları bakımından *dar bölge* (small-area) ve *geniş bölge* (large-area) atlasları şeklinde düzenlenebilmektedir (Veith 2005: 517-518). Terimleri Türkiye Türkçesi örneğinde ele alacak olursak, söz gelimi Rumeli ağızlarını kapsayan bir ağız atlası *dar bölge*, Türkiye Türkçesi ağız bütünlüğünü kapsayan bir ağız atlası da *geniş bölge* ağız atlası olacaktır.

Ağız atlasları, *alan vurgulu* veya *nokta vurgulu* olarak da hazırlanabilmektedir. Bir ağız atlası düzenlenirken herhangi bir dil özelliği, yerleşim yerleri dikkate alınmaksızın genel bir bölge üzerinde gösterildiğinde *alan vurgulu*; aynı özellik yerleşim noktaları dikkate alınarak gösterilirse *nokta vurgulu* olacaktır (Veith 2005: 518-521).

Ağız atlaslarının yöntem bakımından bir farklılığı da *sembolik* olup olmamasıdır. Yani, ağız atlası üzerinde gösterilmek istenen bir veri doğrudan harita üzerine yazılabileceği gibi, çeşitli semboller aracılığı ile de gösterilebilir. Bu semboller, Δ, □, ○, ◇, | gibi geometrik şekiller ile renkler ya da rakamlardan seçilebilirler.

Bilgisayarın son çeyrek yüzyıldaki gelişimine ve bilimsel çalışmalardaki etkisine bağlı olarak ağız atlaslarının sunuluşuna dair seçenekler de mevcuttur. Bunlardan ilki, geleneksel baskı yöntemlerinin kullanımıyla oluşturulan ağız atlaslarıdır. Ağız atlasları bu yöntemin yanı sıra interaktif ortamda da sunulabilir. Hatta ulaşılabilirliği kolaylaştırmak için internet üzerinden de yayımlanabilir.

Bütün dil bilimsel çalışmalarda olduğu gibi, dil atlasları da *eş zamanlı* ya da *art zamanlı* olarak da düzenlenebilir. Yine bunun gibi, dilin bugünkü durumunu gösteren dil atlasları düzenlenebileceği gibi, elde malzeme olmasına bağlı olarak, dilin daha önceki bir dönemini konu edinen atlaslar da oluşturulabilir. Daha da somutlaştırmak gerekirse, Eski Türkiye Türkçesinin eserlerinden hareketle *gibi – bigi* çekim edatının dil haritası tarihsel bir dönemi konu edindiğinden bu gibi haritalardan oluşturulan atlaslar tarihsel dil atlası özelliği taşıyacaktır². Doerfer'in *Zum Vokalismus Nichterster Silben in Altosmanischen Originaltexten* adlı eserinde vermiş olduğu 21 harita bu kapsamda değerlendirilebilir (1985: 104-124).

Dil özelliklerinin oluşmasında en önemli etkenlerden birinin etnolojik özellikler olmasından dolayı, söz konusu atlasların, diğer bir yönüyle de *etnografik* atlaslar olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Günümüze kadar gelen dil bilimi çalışmaları neticesinde, *İngilizce, Almanca, Fransızca, Flemenkçe, İtalyanca, Afrikaanca, Bulgarca, Çekçe, Danca, Macarca,*

² Meselâ: Macintosh, A. vd. (1986-1987) *A Linguistic Atlas of Late Mediaeval English*, 5 cilt., Aberdeen University Press.

Hintçe, İrlandaca, Litvanca, Moldovca, Lehçe, Protekizce, Romence, İskoçça, Slovence, Sırpça, İspanyolca, Ukraynca gibi pek çok dil ile *Slav, Roman* gibi dil ailelerinin ve *Avrupa ve Pasifik bölgesi* gibi dil bölgelerinin dil atlasları hazırlanmıştır³.

Türkçenin Ağız Atlas(lar)ı

Rus Türkolojisi, SSCB bünyesinde bulunan Türklerin dillerini bir yandan yazı dili temelinde gramer ve söz varlığı bakımından incelerken diğer taraftan da bu dillerin ağızlarını ve yazı dili hâline gelememiş başka diyalektleri de incelemeyi ilke edinmişti. SSCB döneminde çeşitli Türk diyalektlerinin ses, şekil ve söz varlığı özellikleri makale ve kitap düzeyinde ortaya konmuştu. Diyalektoloji üzerine verilen bu öneme bağlı olarak 1950 ile 1965 yılları arasında Bakü, Kazan, Bişkek gibi yerlerde *Voprosı Dialektologii Tyurkskih Yazıkov* başlıklı periyodik sempozyumlar düzenlenmiştir⁴.

Bu çalışmaların bir sonucu olarak, bir diyalektoloji atlası çalışması olarak, SSCB'deki Türk Dillerinin Dialektolojik Atlası (*Дialeктологический Атлас Тюркских Языков СССР*) adını taşıyan bir proje kurgulanmıştır (Kasatkin, 1998: 52). Hatta, bu projenin detayları ile ilgili ilk olarak Jirmunskiy bir yazı kaleme almıştır: *O Dialektologičeskom Atlase Tyurkskih Yazıkov Sovetskogo Soyuzu* (Jirmunskiy, 1963: 3-19). Bu makaleden sonra, Rus Türkolojisinin en önde gelen simalarından Baskakov, Gadjiyeva, Pokrovskaya, Sevortyan bir araya gelerek "Sovyetler Birliği'ndeki Türk Dillerinin Diyalektoloji Atlasının Hazırlanması Üzerine" şeklinde Türkiye Türkçesine çevirebileceğimiz bir makale yayımlamışlardır⁵. Böylesine geniş çaplı ve önemli olan proje maalesef tamamlanma imkânı bulamamıştır⁶.

Ancak, Rus Türkolojisinin bu çabaları bir bakımdan güzel sonuçlar da vermiştir. Bu projenin belki de başlangıç aşaması olarak tasarlanan her bir lehçenin ayrı ayrı düzenlenecek olan diyalektoloji atlasları ortaya çıkmaya başlamıştır.

³ Detaylı liste için bk.: <http://www1.ku-eichstaett.de/SLF/EngluVglSW/OnOn-4.pdf>

⁴ *Voprosı Dialektologii Tyurkskih Yazıkov*, Bakü, 1958.; *Voprosı Dialektologii Tyurkskih Yazıkov*, Kazan, 1960.; *Voprosı Dialektologii Tyurkskih Yazıkov*, Bakü, 1963.; *Voprosı Dialektologii Tyurkskih Yazıkov*, Bakü, 1966 ... gibi.

⁵ Baskakov, N. A., Gadjiyeva, N. Z., Pokrovskaya, L. A., Sevortyan, E. V. (1966) "O Podgotovke Dialektologičeskogo Atlasa Tyurkskih Yazıkov Sovetskogo Soyuzu" *Voprosı Yazıkoznaniya*, Cilt XV S. 3, s. 3-20.

⁶ Bu çalışmaların en yeni sonuçlarından birisi de geçtiğimiz yıl Anna V. Dıbo'nun redaktörlüğünde yayımlanan *Dialektı Tyurkskih Yazıkov: Oçerki* (Moskova, 2010) başlıklı kitaptır. Ön sözünden anlaşıldığına göre bu eser, 1967-1972 yılları arasında Yakut dilci E. İ. Ubryatova'nın başkanlığında yürütülen bir çalışmanın sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu projeye M. Ş. Şıraliyev, N. A. Baskakov, L. A. Pokrovskaya, A. A. Yuldaşev, Ş. Ş. Sarıbayev, K. M. Musayev U. B. Aliyev, S. A. Kalmıkova, D. G. Tumaşeva, E. A. Grunina gibi Türk diyalektolojisinin önemli isimleri, uzmanı oldukları Türk yazı dillerinin ağızları üzerine bölümler yazarak katkıda bulunmuşlardır.

Türkolojide, genelde ağız atlasına sahip Türk lehçeleri olarak Tatar Türkçesi (1989) ve Azerbaycan Türkçesi (1990) bilinmektedir⁷. En son olarak Başkurt Türkçesinin (2005) ve iki cilt hâlinde Yakut Türkçesinin (I. Fonetik 2004; II. Morfoloji ve Leksika 2010) ağız atlası yayımlanmıştır. Doerfer tarafından hazırlanan iki ciltlik *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch* adlı eser de Halaç Türkçesinin ağız atlası olarak sayılmalıdır (Wiesbaden, 1987).

Varlığını Özbekistan Nukus Devlet Pedagoji Üniversitesinin internet sayfasından öğrendiğimiz diyalekt atlası adını taşıyan bir çalışma da Karakalpak Türkçesine aittir: *Dialektologičeskiy Atlas Karakalpakskogo Yazıka*⁸. Urakbay Doslanov tarafından 1975 yılında hazırlandığı belirtilen bu atlas hakkında, yerli ve yabancı kütüphane kataloglarında yaptığımız taramalara rağmen maalesef herhangi bir bilgi edinemedik. Bu durumda, söz konusu atlasın hazırlanmasına rağmen basılma imkânı bulamadığından başka bir şey düşünemiyoruz.

Yukarıda belirttiğimiz ağız atlasına sahip Türk lehçeleri arasına Çuvaş Türkçesini de ilave etmeliyiz.

Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası

Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası (bundan sonra ÇTAA), Prof. Dr. Leonid Pavloviç SERGEYEV tarafından hazırlanmıştır. Hâlen İvan Yakovleviç Yakovlev Çuvaş Devlet Pedagoji Üniversitesi Çuvaş Filolojisi Fakültesi Çuvaş Dili Ana Bilim Dalında öğretim üyesi ve Çuvaş Diyalektoloji Laboratuvarının başkanı olan Sergeyev'in, Çuvaş ağızları üzerine ilk yayımı 1960 yılında Murgaş ağzının ana özelliklerini konu edinen çalışmasıdır. “Osnovnie Osobennosti Morgauşskogo Govora”⁹ başlığını taşıyan bu makalesinin yayımından günümüze kadar aralıksız olarak 50 yıldır Çuvaş Türkçesi üzerine çalışan Sergeyev, Çuvaş ağız araştırmaları alanının tartışmasız en önemli ismidir.

Çuvaş ağızları ile ilgili olarak yazarın çalışmalarından bazıları şunlardır:

Dialektologičeskiy Slovar' Çuvaşskogo Yazıka, [Çuvaş Dilinin Ağız Sözlüğü], Çeboksarı, 1968

Çıvaş Çıhlin Vırinti Kalaşivşem [Çuvaş Dilinin Ağızları], Şupaşkar, 1968.

“Vokalizm Verhogo Dialekta [Yukarı Diyalektin Vokalizmi]” *Çuvaşskiy Yazık, Literatura i Fol'klor, Sbornik Statey*, V. I, s. 137-236. Çeboksarı: 1972.

“Konsonantizm Verhogo Dialekta Çuvaşskogo Yazıka [Çuvaş Dilinin Yukarı Diyalektinin Konsonantizmi]” *Çuvaşskiy Yazık, Literatura i Fol'klor, Sbornik Statey*, V. II, s. 39-125. Çeboksarı: 1973.

⁷ Boz tarafından ağız atlaslarını konu edinen bir yazıda (Boz 2008), Türk lehçelerinden sadece Azerbaycan ve Tatar Türkçelerinin ağız atlaslarının yayımlanmış olduğu bildirilmektedir. Bu bilgi üstteki paragraf doğrultusunda güncellenmelidir.

⁸ http://www.ndpi.uz/ru/content/ilm-fan/fan_doktorlari/#

⁹ *Materiali Po Çuvaşskoy Dialektologii*, Cilt I, s. 145-174. Çeboksarı, 1960.

“Grammatičeskie Osobennosti Verhogo Dialekta [Yukarı Diyalektin Gramatikal Özellikleri]”, *Çuvaşskiy Yazık, Literatura i Fol'klar, Sbornik Statey*, V. III, s. 21-112. Çeboksarı: 1974.

“Leksika Verhogo Dialekta Çuvaşskogo Yazıka [Çuvaş Dilinin Yukarı Diyalektinin Söz Varlığı]” *Çuvaşskiy Yazık, Literatura i Fol'klar, Sbornik Statey*, V. IV, s. 45-74. Çeboksarı: 1974.

Çıvaş Dialektologiyı: Vırenü Posobiyı [Çuvaş Diyalektolojisi: Ders Kitabı], Şupaşkar, 1992.

Dialektnaya Sistema Çuvaşskogo Yazıka [Çuvaş Dilinin Diyalekt Sistemi], Çeboksarı, 2007.

Sergeyev’in Çuvaş ağızlarının eş ve art zamanlı fonoloji, morfoloji, leksikolojisini konu edinen, makale ve kitap hâlinde yayımlanan çok sayıda çalışmasının yanı sıra bu alana en büyük katkılarından birisi de Çuvaşçanın ağız atlasıdır. Sergeyev’in hazırladığı ağız atlasının ilk adımı olarak 1963 yılında yazılan “Nekotorie Materialı dlya Dialektologičeskogo Atlasa Çuvaşskogo Yazıka [Çuvaş Dilinin Ağız Atlası İçin Bazı Materyaller]” başlıklı yazısını gösterebiliriz¹⁰. 1973 yılında, Türk ağız araştırmalarında en önemli merkezlerden birisi olan Bakü’de doktorluk çalışması olarak sunulan bu eser¹¹, o tarihten itibaren hazırlayıcısı tarafından sürekli geliştirilerek bugünkü şeklini almıştır¹². Belki de bu geliştirmenin de bir neticesi olarak, böylesine önemli bir eser ne yazık ki basılı olarak bilim dünyasının istifadesine sunulamamıştır¹³.

¹⁰ *Materialı po Çuvaşskoy Dialektologii*, Cilt II. s. 101-112, Çeboksarı, 1963.

¹¹ Sergeyev’in hazırladığı *Çuvaş Türkçesinin Ağız Atlası* üzerine, F. Zeynalov, T. Gadjiyev, M. Şıraliyev, F. Abdullayev, M. Nasırov, A. İşayev, R. Udler gibi akademisyenler mütalaalar hazırlamışlardır. Söz konusu mütalaalar Sergeyev’in 80. doğum yılı münasebeti ile onun adına hazırlanan kitapta yer almaktadırlar. (Artem’yeva vd. 2009: 32-38)

¹² *Dialektnaya Sistema Çuvaşskogo Yazıka. (Dialektologičeskiy Atlas)* [Çuvaş Dilinin Ağız Sistemi [Ağız Atlası]. Filoloji Bilimleri Doktorluğu Tez Özeti (Avtoferat), Bakü, 1973. 43 sayfa. Yazarın Moskova’da savunduğu kandidatlık tezi de Çuvaşistan’ın Urmarı ağızını konu edinmektedir: *Urmarskiy Govor Çuvaşskogo Yazıka* [Çuvaş Dilinin Urmarı Ağızı]. Filoloji Bilimleri Kandidatlığı Tez Özeti (Avtoferat), Moskova, 1964.

¹³ Eser basılmamış olmakla birlikte, yazar Çuvaş ağız atlasıyla ilgili olarak pek çok makale ve bildiri de sunmuştur: “Nekotorie Materialı dlya Dialektologičeskogo Atlasa Çuvaşskogo Yazıka”. *Materialı po Çuvaşskoy Dialektologii*, Cilt II. s. 101-112, Çeboksarı, 1963.; “Nekotorie Voprosı Lingvističeskoj Geografii Çuvaşskogo Yazıka”. *Uçenie Zapiski*, Cilt XXVIII, s. 130-141. Çeboksarı, 1964.; “İz Opıta Primeneniya Kartografičeskogo Metoda pri İzüçenii Dialektov Çuvaşskogo Yazıka”. *Pyatıe Soveşçanie po Voprosam Dialektologii Tyurkskih Yazıkov*, s. 17-19., Bakü, 1965.; “Materialı dlya Dialektologičeskogo Atlasa Çuvaşskogo Yazıka [Grammatičeskie İzoglossı]”. *Materialı po Çuvaşskoy Dialektologii*, Cilt III. s. 113-118, Çeboksarı, 1969.; “O Dialektologičeskom Atlase Çuvaşskogo Yazıka” *Sovetskaya Tyurkologiya*, Yıl: 1970, Sayı: 5.; “İz Opıta Sostavljeniya ‘Dialektologičeskogo Atlasa Çuvaşskogo Yazıka’”. *Tezısı Dokladov i Soobşçeniy Soveşçaniya po Voprosam Dialektologii i İstorii Yazıka*. Moskova, 1971.; “Fonetičeskie Dialektne Razliçiya v ‘Dialektologičeskom Atlase Çuvaşskogo Yazıka’”. *VII. Regional’naya Konferentsiya po Dialektologii Tyurkskih Yazıkov. Malovskie Çteniya: Tezısı Dokladov i Soobşçeniy*, s. 80-82., Alma-Ata, 1973.; “O Lingvističeskom Landşaftı Territoriyı Pozdney Kolonizatsii (Po Materialam II Toma ‘Dialektologičeskogo Atlasa Çuvaşskogo Yazıka’). *Vsesoyuznaya Tyurkologičeskaya Konferentsiya*.

Türk Dil Kurumu Başkanı Sayın Prof. Dr. Şükrü Haluk AKALIN'ın Çuvaşistandaki Türkoloji çalışmalarını yerinde görmek ve Türk Dil Kurumunun çalışmaları hakkında Çuvaş Türkologlara bilgi vermek üzere 4 Temmuz 2007 tarihinde Çeboksarı'yı ziyaret etmişti. Çuvaş Devlet Pedagoji Üniversitesinin Çuvaş Filolojisi Fakültesini ziyaret sırasında Prof. Dr. Leonid Pavloviç Sergeyev hazırlamış olduğu ağız atlasını kendisine göstermişti. Bunun üzerine bu önemli eserin Türk Dil Kurumunca basılmasının prensip kararına varılmıştı. Rusça ve Çuvaşça olan bu eserin Türkiye Türkçesi de eklenerek basıma hazırlanması işi tarafımıza tevdi edilmişti. Eserin basıma hazırlanmasına yönelik çalışmalarımız devam etmekte olup kısa bir süre içerisinde bu çalışmanın basıma hazır hâle geleceğini düşünüyoruz.

Türkolojisi çevrelerince uzunca bir süredir Türkiye Türkçesinin ağız atlasının hazırlanması üzerine tartışmalar sürmektedir. Hatta bu konu Sakarya'da üçüncüsü düzenlenen Uluslararası Türkiye Türkçesi Ağız Araştırmaları Çalıştayı'nın ana konusu olarak seçilmişti. Özellikle 1990'lı yıllardan sonra Türkiye Türkçesi ağızları üzerine araştırmaların nicelik ve nitelik bakımından gösterdiği gelişme sonucunda artık Türkiye Türkçesinin ağız atlasının hazırlanmasına eskiye oranla daha fazla yaklaştığımızı söylemeliyiz. Biz de basıma hazırlamakta olduğumuz Çuvaş ağız atlasını, Türkiye Türkçesi ağız atlasına bir örneklik teşkil edebileceği ve basıma hazırlarken bu yazı neticesinde gelebilecek katkıları değerlendirebilmek düşüncesiyle bilim adamlarımızın dikkatine sunmayı düşündük¹⁴.

Sergeyev tarafından beş cilt olarak hazırlanan bu atlas, ağızların yayılımı bakımından üç bölüme ayrılmaktadır:

1. Çuvaşistan'daki Çuvaş Ağızları (3 cilt),
2. Tataristan'daki Çuvaş Ağızları (1 cilt),
3. Başkurdistan'daki Çuvaş Ağızları (1 cilt).

Çuvaş diyalekt bütünlüğü göz önüne alındığında atlasın bu şekilde hazırlanması gayet doğaldır. Zira, Çuvaş nüfusunun en yoğun olarak yaşadığı bölgeler anılan cumhuriyetlerdir. Bir sunuş yöntemi olarak, bu bölgeler tek bir haritada da verilebilirdi. Ancak alanın genişliği ve anılan coğrafyada kimi yerlerde Çuvaş yerleşiminin olmaması bu şekilde bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır¹⁵.

Sovetskaya Tyurkologiya i Razvitie Tyurkskih Yazıkov v SSSR: Tezisi Dokladov i Soobşçeniy. Alma-Ata, 1976.; "Çilhe Atlası". *Yalav*, No: 7, 1980.; "Dialektologičeskiy Atlas i Normalizatsiya Literaturного Yazıkı". *Tezisi IX Regional'noy Konferentsii po Dialektologii Tyurkskih Yazıkov*, Ufa, 1982.;

¹⁴ Leyla Karahan da Türkiye Türkçesinin ağız atlasını oluşturmada katkısı olabileceği düşüncesiyle Azerbaycan Türkçesinin ağız atlasını tanıtmıştır: Karahan, Leyla (1999) "Azerbaycan Diyalektoloji Atlası Hakkında". *Türk Dili*, S. 569, s.185-189.

¹⁵ 2002 yılında yapılan nüfus sayımına göre Rusya Federasyonu'nda yaşayan Çuvaşların toplam sayısı 1.637.100'dür. Genel Çuvaş nüfusunun 889300'ü Çuvaşistan'da; 126500'ü Tataristan'da; 117300'ü Başkurdistan'da; 111300'ü Ul'yanovsk Oblastı'nda; 101400'ü de Samara Oblastı'nda yaşamaktadır. Rusya Federasyonu'nun anılan bölgeleri dışında yaşayan Çuvaşların sayıları da şu şekildedir: Tümen: 30200; Orenburg: 17200; Krasnoyarsk: 16900; Saratov: 16000; Moskova (şehir): 16000;

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

Yöntem olarak ses bilgisi, şekil bilgisi ve söz varlığı bölümlerinden oluşan atlasla toplam 721 harita vardır. Ağızlarının yayılımı ve dil özelliklerine göre haritaların dağılımı şöyledir:

	Ses Bilgisi	Şekil Bilgisi	Söz Varlığı	İzoglos Haritaları	Toplam	Yerleşim (köy, kasaba vs.)
Çuvaşistan	229	13+1 ¹⁶	152	14	422	198
Tataristan	68	-	100	-	168	82
Başkurdistan	67	7	131	-	131	57
GENEL TOPLAM	364	20+1	383	14	722	337

Çuvaş ağız atlasının baskıya hazırlanmasının yukarıda verilen haritaların sayılarından görüleceği üzere oldukça yoğun bir mesai gerektireceği ve baskıya hazırlama işinin daha programlı olması gerektiği düşüncesiyle, ilk aşamada Çuvaşistan Çuvaş ağızlarını, ikinci aşamada da Tataristan ve Başkurdistan Çuvaş ağızları hazırlamayı düşünüyoruz. Şu an ağız atlasının ilk aşaması olan Çuvaşistan Çuvaş ağız atlasının baskıya hazırlanma süreci devam etmektedir. Biz eldeki çalışmada, ilk aşama olarak planladığımız ve Çuvaş ağızlarının popülasyon bakımından en önemli kısmına sahip olan Çuvaşistan Çuvaş ağız atlasını tanıtacağız.

Çuvaşistan Çuvaş Ağız Atlası

Birinci bölüm olan Çuvaşistan Ağızlarının girişinde dil atlasının alt yapısını oluşturacak olan siyasi, tarihsel siyasi, etnografik, toponomik haritalarla çeşitli araştırmacılar tarafından sınırları çizilmiş ağız grubu haritaları vardır. Bu haritaların temaları ve sıralamaları şöyledir:

1. CİLT

1. Çuvaşistan siyasi haritası
2. Çuvaşistan'ın Çarlık dönemindeki siyasi haritası
3. G. İ. Komissarov tarafından çizilen Çuvaş etnografik haritası
4. N. İ. Borob'yev tarafından çizilen Çuvaş etnografik haritası
5. T. M. Matveyev tarafından çizilen Çuvaş ağızları haritası
6. V. G. Yegorov tarafından çizilen Çuvaş ağızları haritası
7. A. S. Kanyukova tarafından çizilen Çuvaş ağızları haritası
8. Leonid Pavloviç Sergeyev tarafından çizilen Çuvaş ağız haritası
9. Toponomik {-nar} unsuruyla kurulan Çuvaş köy adlarının grup haritası
10. Toponomik 'büyük' (mîn, aslî, pızık) unsuruyla kurulan Çuvaş köy adlarının haritası
11. Yer adlarının tek ya da iki isimli olup olmadığını gösteren harita

Kemerov: 15500; Hantı-Mansiskiy: 15300; Moskova (bölge): 12500; Sverdlovskiy: 11500 ... gibi (İvanov 2005: 266-267).

¹⁶ Bu harita, Genel Türkçe {-X}p} zarf-fil ekinin Çuvaş Türkçesi dengi {-SA} biçim biriminin geçmiş zaman işaretleme işlevinin ağızlardaki durumunu göstermeyi amaçlamaktadır. Şekil bilgisi kısmında ele alınması daha uygun olurdu.

I. SES BİLGİSİ

Ünlüler

/u/ ~ /o/ Ses Denklığı Haritaları

I-1. Harita: пуç /puş/ 'baş' kelimesinin söyleyişleri¹⁷

п у ç /puş/ ~ п о ç /poş/

I-2. Harita: ут- /ut/ 'adım atmak' kelimesinin söyleyişi

у т - /ut/ ~ о т - /ot/

I-3. Harita: сурăх /surıh/ 'koyun' kelimesinin söyleyişi

с у р ă х /surıh/ ~ с о р ă х /sorıh/

I-4. Harita: укça /uqşa/ 'para' kelimesinin söyleyişi

у қ ç а /uqşa/ ~ о қ ç а /oqşa/

I-5. Harita: хура /hura/ 'kara, siyah' kelimesinin söyleyişi

х у р а /hura/ ~ х о р а /hora/

I-6. Harita: уйран /uyran/ 'ayran' kelimesinin söyleyişi

у й р а н /uyran/ ~ у р ' а н /ur'an/ ~ о й р а н /oyran/ ~ о р ' а н /or'an/ ~ о р ' е н ' /or'en'/

I-7. Harita: ура /ura/ 'ayak' kelimesinin söyleyişi

у р а /ura/ ~ о р а /ora/

I-8. Harita: тутă /tudı/ 'tat' kelimesinin söyleyişi

т у т ă /tudı/ ~ т о т ă /todă/

I-9. Harita: пурнăç /purnış/ 'hayat, yaşam' kelimesinin söyleyişi

п у р н ă ç /purnış/ ~ п у р н ă ç /purnış/

I-10. Harita: хут /hut/ 'kâğıt' kelimesinin söyleyişi

х у т /hut/ ~ х о т /hot/

I-11. Harita: пут- /put/ 'batmak' kelimesinin söyleyişi

п у т - /put/ ~ п о т - /pot/

I-12. Harita: юл- /yul/ 'kalmak' kelimesinin söyleyişi

ю л - /yul/ ~ й о л - /yol/

I-13. Harita: уяр /uyar/ 'açık hava, bulutsuz hava' kelimesinin söyleyişi

у я р /uyar/ ~ о я р /oyar/

I-14. Harita: уба /uba/ 'ayı' kelimesinin söyleyişi

у п а /uba/ ~ о п а /oba/

I-15. Harita: вутă /vudı/ 'odun' kelimesinin söyleyişi

в у т ă /vudı/ ~ в о т ă /vodı/

I-16. Harita: мунча /munca/ 'banyo' kelimesinin söyleyişi

м у н ч а /munca/ ~ м у л ч а /mulca/ ~ м о н ч а /monca/ ~ м о л ч а /molca/

¹⁷ Bu makalede, IPA'da (International Phonetic Alphabet) <ʃ> ve Kiril esaslı Çuvaş alfabesinde <ç> harfiyle gösterilen diş eti - damak sesi (postalveolar) <ş> harfiyle; IPA'da <ɣ> ve Kiril esaslı Çuvaş alfabesinde <ш> harfiyle gösterilen üstdamaksıl (retroflex) ses <ş> harfiyle gösterilmişlerdir. Bu ünsüzlerin ötümlü biçimleri sırasıyla <j> ve <ɣ> işaretleri ile gösterilmişlerdir.

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

I-17. Harita: ɪ⁰, ɪ⁰ kısa ünlülerinin dudak uyumlarının izoglosu

/a/ ~ /e/ Ses Denkliği Haritaları

I-18. Harita: сехет /sehet/ 'saat' kelimesinin söylenişi

с е х е т /sehet/ ~ с а х а т /saħat/

I-19. Harita: армути /armuti/ 'pelin, akpelin' kelimesinin söylenişi

а р м у т и /armudi/ ~ э р □ м /erim/, э р □ м у т и /erimudi/ ~ ш у р а р а м /šurarim/ ~ с а п а р п и /sabarbi/, с а п а р в и /sabarvi/ ~ ш а ш л а к о р а к /šišli korık/ ~ ш а ш л а в у т и /šišli vuti/

I-20. Harita: сөмсе /šemje/ 'yumuşak' kelimesinin söylenişi

с ө м с е /šemje/ ~ с а м с а /šamja/

I-21. Harita: эмел /emel/ 'ilaç' kelimesinin söylenişi

э м е л /emel/ ~ а м а л ' /amal'/ ~ а м а л /amal/ ~ и м - с а м /im-jam/

I-22. Harita: саклат- /şaklat/ 'tutunmak, takılmak' kelimesinin söylenişi

с а к л а т - /şaklat/ ~ с е к л е т - /šeklet/

I-23. Harita: кавле- /kavle/ 'çiğnemek' kelimesinin söylenişi

к а в л е - /kavle/ ~ к а в л ' а - /kavl'a/ ~ к е в л е - /keve/

I-24. Harita: каллех /kalleh/ 'yeniden, yine; tekrar' kelimesinin söylenişi'

к а л л е х /kalleh/ ~ к а л л а х /kallah/ ~ к а л ' л ' а х /kal'l'aħ/

I-25. Harita: сиелте /šiyelde/ 'üstte, yukarıda' kelimesinin söylenişi

с и е л т е /šiyelde/ ~ с е л т е /šelde/ ~ с и ū а л т а /šiyalda/ ~ с а л т а /šalda/

/a/ ~ /ı/ Ses Denkliği Haritaları

I-26. Harita: аяк /ayaq/ 'yan, taraf, kenar' kelimesinin söylenişi

а ū а к /ayık/ ~ а ū а к /ayaq/ ~ а ū к а /aygi/

I-27. Harita: валашка /valaška/ 'tekne' kelimesinin söylenişi

в а л а ш к а /valaška/ ~ в а л а ш к а /vılaška/ ~ в о л а ш к а /volaška/ ~ в у л а ш к а /vulaška/

I-28. Harita: вәлча /vılca/ 'havyar' kelimesinin söylenişi

в а л ч а /vılcı/ ~ в а л ч а /vılca/

I-29. Harita: сұра /şura/ 'yavru' kelimesinin söylenişi

с у р а /şura/ ~ с у р а /şurı/ ~ с а в а р /šivir/ ~ с ū р □ /şurı/

I-30. Harita: тата /tada/ 'daha; ve' kelimesinin söylenişi

т а т а /tada/ ~ т а т а /tıda/

I-31. Harita: варинкке /varinkke/ 'huni' kelimesinin söylenişi

в а р и н к к е /varinkke/ ~ в а р а н ' к к а /vıran'kka/ ~ в о р а н к к а /voranqqa/, в о р ' а н к к а /vor'anqqa/, в о р и н к к е /vorinkke/ ~ в а р и н к к а /varinqqa/ ~ в а р а н к к а /varanqqa/

/a/ ~ /i/ Ses Denkliği Haritaları

I-32. Harita: калак /kalaq/ 'kürek' kelimesinin söylenişi

к а л а к /kalaq/ ~ к а л и к /kalik/ ~ к а л е к /kalek/

I-33. Harita: пәртак /pärdaq/ 'biraz' kelimesinin söylenişi

п а р т а к /pärdaq/ ~ п а р т и к /pärdik/ ~ п а т ' а р т /pād'art/

I-34. Harita: йысна /yısna/ 'enişte' kelimesinin söylenişi

Ўйсна /yısna/ ~ усна /isna/ ~ ўәсна /yısna/ ~ усни /isni/ ~ ўйсни /yısni/
ї/ ~ ї/ Ses Denklіği Haritaları

I-35. Harita: вёркёч /vırgıç/ 'demirci körüğü' kelimesinin söylenişi

в □ р к □ ч /vırgıç/ ~ в □ р к □ ч □ /vırgıçı/ ~ в □ р к □ ç /vırgıç/ ~ в ә р к ә ч /vırgıç/

I-36. Harita: кәткә /kıtqı/ 'karınca' kelimesinin söylenişi

к ә т к ә /kıtqı/ ~ к □ т к □ /kıtqı/

I-37. Harita: мәкәль /mıgıl/ 'kozalak; yumru' kelimesinin söylenişi

м ә к ә л ь /mıgıl/ ~ м ә к к ә л ь /mıqıl/ ~ м ә к л ә /mıqlı/ ~ м □ к □ л /mıgıl/ ~
шшшкә /şışqı/

I-38. Harita: кёсье /kēs`ye/ 'cep' kelimesinin söylenişi

к □ с ь е /kısye/ ~ к □ с с е /kısse/ ~ к ә с ь е /kısye/ ~ к ә с ь а /kısya/ ~ к ә с и ь а
/kısıya/

I-39. Harita: вёсем /vözem/ 'onlar' kelimesinin söylenişi

в □ с е м /vözem/ ~ в ә с е м /vözem/ ~ в ә л с а м /vılzam/, в ә с а м /vızam/ ~ ә с а м
/ızam/ ~ у с е м /uzem/

I-40. Harita: чәрка /çırğa/ 'sarmak, sarmalamak; paket yapmak' kelimesinin söylenişi

ч ә р к а /çırğa/ ~ ç □ р к е /şırge/ ~ ç ү р к е /şürge/

ї/ ~ ї/ Ses Denklіği Haritaları

I-41. Harita: сиен /siyen/ 'zarar, ziyan' kelimesinin söylenişi

с и ь е н /siyen/ ~ с ә ь а н /sıyan/

I-42. Harita: кавән /kavın/ 'kabak, bal kabağı' kelimesinin söylenişi

к а в ә н /kavın/ ~ к а в и н /kavin/ ~ м ә н х ә я р /mın hıyar/ ~ т ы н /tın/ ~ к а п а к
/kabak/

I-43. Harita: кашни /kaşni/ 'her' kelimesinin söylenişi

к а ш н и /kaşni/ ~ к а ш н ә /kaşnı/

u/ ~ u/ Ses Denklіği Haritaları

I-44. Harita: хәлха /hılħa/ 'kulak' kelimesinin söylenişi

х ә л х а /hılħa/ ~ х у л х а /hulħa/ ~ х о л х а /holħa/ ~ х у ° л х а /húlħa/ ~ х ә ° л х о
/hı°lħo/

I-45. Harita: мәй /mıy/ 'boyun' kelimesinin söylenişi

м ә ь /mıy/ ~ му ь /muy/ ~ мы ь /mıy/

I-46. Harita: урам /uram/ 'sokak' kelimesinin söylenişi

у р а м /uram/ ~ ә р а м /ıram/ ~ о р а м /oram/

I-47. Harita: сумәр /şumır/ 'yağmur' kelimesinin söylenişi

ç у м ә р /şumır/ ~ ç о м ә р /şomır/ ~ ç ә м ә р /şımır/

I-48. Harita: уләх- /ulıħ/ '(yukarı) çıkmak' kelimesinin söylenişi

у л ә х - /ulıħ/ ~ у х - /uħ/ ~ ә л ә х - /ılıħ/ ~ х ә п а р - /ħıbar/

I-49. Harita: вупәр /vubır/ 'kötü ruh'¹⁸ kelimesinin söylenişi

в у п ә р /vubır/ ~ в ә п ә р /vıbır/ ~ л ә п ә р /lıbır/ ~ л о п ә р /lobır/ ~ в о п ә р /vobır/

¹⁸ Geceleri ortaya çıkan ve insanları rüyada boğan kötü ruh (Bayram 2010: 47)

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

I-50. Harita: мәка /mīga/ '(bıçak vs.) kör, küt' kelimesinin söylenişi

мәка /mīga/ ~ мока /moğa/ ~ мука /muğa/ ~ мәко /mī°go/

I-51. Harita: çумла- /şumla/ 'ayıklamak' kelimesinin söylenişi

çумла- /şumla/ ~ çомла- /şomla/ ~ çәмла- /şimla/ ~ çă°мло- /şī°mla/ ~ çу°мла- /şūmla/

I-52. Harita: тумла- /tumla/ 'damlamak' kelimesinin söylenişi

тумла- /tumla/ ~ томла- /tomla/ ~ тәмла- /tīmla/ ~ тă°мло- /tī°mla/

I-53. Harita: унашкал /unaşkal/ 'onun gibi' kelimesinin söylenişi

унашкал /unaşkal/ ~ онашкал //onaşkal/ ~ ăнашкал /īnaşkal/ ~ у°нашкал /ūnaşkal/ ~ çаеăн пек /şavīn bek/, ун пек /un bek/

I-54. Harita: ăман /īman/ 'solucan' kelimesinin söylenişi

ăман /īman/ ~ уман /uman/ ~ оман /oman/ ~ ă°мон /ī°mon/ ~ манă /manī/, мамă /mamī/ ~ ă°ман /ī°man/

I-55. Harita: çум /şum/ 'yabani ot' kelimesinin söylenişi

çум /şum/ ~ çом /şom/ ~ çәм /şim/

I-56. Harita: вучах /vucaḥ/ 'ocak' kelimesinin söylenişi

вучах /vucaḥ/ ~ вăчах /vīcaḥ/ ~ вочах /vocaḥ/ ~ вычах /vīcaḥ/ /e/ ~ /ī/ Ses Denklіği Haritaları

I-57. Harita: ёнсе /ēnse/ 'ense' kelimesinin söylenişi

□нсе /īnze/ ~ енсе /enze/ ~ инсе /inze/

I-58. Harita: тёнёл /tīnīl/ 'dingil' kelimesinin söylenişi

т□нёл /tīnīl/ ~ тенёл /tenel/ ~ т□нел /tīnel/

I-59. Harita: кисёп /kisīp/ 'havan eli' kelimesinin söylenişi

кис□п /kisīp/ ~ кисеп /kisep/ ~ кисип /kisip/

I-60. Harita: йёлме /yīlme/ 'karaağaç' kelimesinin söylenişi

й□лме /yīlme/ ~ й□мле /yīmla/ ~ йелме /yelme/ /e/ ~ /ī/ Ses Denklіği Haritaları

I-61. Harita: эбир /ebir/ 'biz', эсир /ezir/ 'siz' kelimesinin söylenişi

эбир /ebir/, эсир /ezir/ ~ эп□р /ebīr/, эс□р /ezīr/ ~ пер /per/, сер /ser/ ~ ипир /ibir/, исир /izir/

I-62. Harita: йётем /yīdem/ 'harman' kelimesinin söylenişi

й□тем /yīdem/ ~ итем /idem/

I-63. Harita: сенёк /senīk/ 'çatal; yaban' kelimesinin söylenişi

сен□к /senīk/ ~ сеник /senik/ ~ сенкё /sengī/

I-64. Harita: пёчкёкё /pīçikkī/ 'küçük (nesne)' kelimesinin söylenişi

п□ч□к□к□ /pīçikkī/ ~ п□чук□к□ /pīçikkī/ /i/ ~ /ı/ Ses Denklіği Haritaları

I-65. Harita: йывăç /yivīş/ 'ağaç' kelimesinin söylenişi

йывăç /yivīş/ ~ ăвăç /yīvīş/ ~ йувăç /yivīş/ ~ ăүç /yüş/

I-66. Harita: ыйт- /ıyt/ 'sormak, istemek' kelimesinin söylenişi

ыйт- /ıyt/ ~ ым- /ıt/ ~ ум- /it/ ~ улм- /ilt/ ~ уъм /iyt/ ~ ем- /et/

I-67. Harita: иш- /iʃ/ 'yüzmek' kelimesinin söylenişi

иш- /iʃ/ ~ ыш- /iʃ/

I-68. Harita: ытла /ıtla/ '(haddinden) fazla, çok' kelimesinin söylenişi

ытла /ıtla/ ~ умла /ıtla/

I-69. Harita: йыш /yɨʃ/ 'topluluk' kelimesinin söylenişi

йыш /yɨʃ/ ~ йиш /yɨʃ/ ~ йăш /yɨʃ/ ~ йуш /yuʃ/

I-70. Harita: пиçиххи /piçihhi/ 'kemer, kuşak' kelimesinin söylenişi

пиçиxхu /piçihhi/, пиçхu /piçhi/ ~ пыçаххu /piçahhi/, пыçыxхu /piçihhi/ ~ пиççu /piççi/ ~ пиçуккu /piçikki/ ~ пăяска /pɨyaska/

/i/ ~ /ɨ/ Ses Denkliği Haritaları

I-71. Harita: пирён /pirɨn/ 'bizim' kelimesinin söylenişi

пир□н /pirɨn/ ~ пирăн /pirɨn/ ~ перăн /peɨn/, перн /pern/

I-72. Harita: кирлэ /kirli/ 'gerekli' kelimesinin söylenişi

кирл□ /kirli/ ~ кирлă /kirli/ ~ керлă /kerli/

I-73. Harita: атте /atte/ 'baba' kelimesinin söylenişi

атте /atte/ ~ атту /atti/ ~ ату /adi/ ~ аттеў /atteŭ/ ~ ат'т'о /at't'o/

/u (o) ~ /a/ Ses Denkliği Haritaları

I-74. Harita: сунтал /sundal/ 'örs' kelimesinin söylenişi

сунтал /sundal/ ~ сонтал /sondal/ ~ сантал /sandal/ ~ сонтол /sondol/

I-75. Harita: вула- /vula/ 'okumak' kelimesinin söylenişi

вула- /vula/ ~ вола- /vola/ ~ вала- /vala/

I-76. Harita: сәппун /sappun/ 'önlük' kelimesinin söylenişi

сәппун /sappun/ ~ сәппан /sappan/ ~ сәппон /sappon/

I-77. Harita: курпун /қurbun/ 'kambur' kelimesinin söylenişi

курпун /қurbun/ ~ корпун /қorbun/

/u (o) ~ /ü/ Ses Denkliği Haritaları

I-78. Harita: пүрне /pürne/ 'parmak' kelimesinin söylenişi

пүрне /pürne/ ~ пурне /purne/ ~ порна /porna/ ~ порне /porne/

I-79. Harita: путек /pudek/ 'kuzu' kelimesinin söylenişi

путек /pudek/ ~ путяк /putyaқ/ ~ пытяк /pɨtyaқ/ ~ потяк /potyaқ/ ~ питек /pidek/ ~ пүтек /püdek/ ~ пытек /pidek/

I-80. Harita: путене /pudene/ 'bildiren' kelimesinin söylenişi

путене /pudene/ ~ пүтене /püdene/ ~ пут'ана /pud'ana/ ~ пот'ана /pod'ana/ ~ потене /podene/

I-81. Harita: ула- /ula/ 'ulumak' kelimesinin söylenişi

ула /ula/ ~ ўла /üla/ ~ ул'а /ul'a/

I-82. Harita: упален- /ubalen/ 'sürünerek gitmek' kelimesinin söylenişi

упален- /ubalen/ ~ үпелен- /übelen/ ~ упал'ан- /ubal'an/ ~ опал'ан- /obal'an/ ~ опален- /obalen/

/ul/ ~ /iv/, /iv̄/, /iv/, /iv̄/ Ses Denkliği Haritaları

I-83. Harita: шыв /šiv/ 'su' kelimesinin söylenişi

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

шые /šiv/ ~ шу /šu/

I-84. Harita: ыбăл /ivıl/ 'oğul' kelimesinin söylenişi

ыбăл /ivıl/ ~ äбăл /ivıl/ ~ убăл /ivıl/ ~ ул /ul/

I-85. Harita: äвăс /ivıs/ 'akça kavak' kelimesinin söylenişi

äвăс /ivıs/ ~ вус /vus/ ~ ус /us/ ~ вус /vıs/

I-86. Harita: сывла- /sıvla/ 'soluk almak' kelimesinin söylenişi

сывла /sıvla/ ~ сул'ла /sul'l'a/ ~ сүле /süle/

I-87. Harita: сăвăс /sivıs/ 'kıskaç' kelimesinin söylenişi

сăвăс /sivıs/ ~ сус /sus/

I-88. Harita: çывăх /šivıh/ 'yakın' kelimesinin söylenişi

çывăх /šivıh/ ~ çух /šuħ/

I-89. Harita: çывăр- /šivır/ 'uyumak' kelimesinin söylenişi

çывăр- /šivır/ ~ çăвăр- /šivır/ ~ çувăр- /šuvır/ ~ çур- /šur/

I-90. Harita: äвă /ivı/ 'kav' kelimesinin söylenişi

äвă /ivı/ ~ äв /iv/ ~ ву /vu/ ~ у /u/

I-91. Harita: хывăх /hıvıh/ 'kepek' kelimesinin söylenişi

хывăх /hıvıh/ ~ хывăх /hıvıh/, хывăх /hıvıh/ ~ хăвăх /hıvıh/ ~ хух /huħ/

I-92. Harita: ывăç /ivıš/ 'avuç' kelimesinin söylenişi

ывăç /ivıš/ ~ уçă /ujı/

I-93. Harita: шăвăç /šivıš/ 'sac' kelimesinin söylenişi

шăвăç /šivıš/ ~ шуç /šuš/, шоç /šoş/

I-94. Harita: ыбăт- /ivıt/ 'atmak, fırlatmak' kelimesinin söylenişi

ыбăт- /ivıt/ ~ ym- /ut/ ~ äбăт- /ivıt/

I-95. Harita: сывал- /sıval/ 'sağalmak' kelimesinin söylenişi

сывал- /sıval/ ~ сăвал- /sıval/ ~ соал- /soal/ ~ сал- /sal/

/ıva/ ~ /o^a/ Ses Denklığı Haritaları**I-96. Harita: кăвакал** /kivagal/ 'ördek' kelimesinin söylenişi

кăвакал /kivagal/ ~ коакал /koagal/ ~ каакал /kaagal/

I-97. Harita: кăвак /kivak/ 'mavi' kelimesinin söylenişi

кăвак /kivak/ ~ коак /koak/ ~ каак /kaak/

I-98. Harita: кăвар /kivar/ 'kor' kelimesinin söylenişi

кăвар /kivar/ ~ коар /koar/ ~ каар /kaar/

I-99. Harita: кăвапа /kivaba/ 'göbek' kelimesinin söylenişi

кăвапа /kivaba/ ~ кăлапа /kılaba/, клапа /klaba/ ~ коапа /koaba/ ~ коопа /kooba/

/ü/ ~ /ı̃ (ı̃°)/ Ses Denklığı Haritaları**I-100. Harita: үсĕр** /üzır/ 'sarhoş' kelimesinin söylenişi

үсĕр /üzır/ ~ үсĕр /üssır/ ~ °cc°p /ı̃ssi°r/

I-101. Harita: күкĕрт /kügirt/ 'kükürt' kelimesinin söylenişi

күкĕрт /kügirt/ ~ кĕкĕрт /kügirt/ ~ тĕкĕрт /tügirt/

I-102. Harita: үслөк /üslük/ 'öksürük' kelimesinin söylenişi

үслөк /üslük/ ~ °слөк /üslük/

I-103. Harita: пёркен- /pǐrgen-/ 'bürünmek' kelimesinin söylenişi

пёркен- /pǐrgen/ ~ пүркөн- /pürgen/ ~ °пёркен- /pǐrgen/

/ʎe/ ~ /ö^e/ Ses Denkliği Haritaları

I-104. Harita: йёвен /yǐven/ 'gem' kelimesinin söylenişi

йёвен /yǐven/ ~ йёен /yöen/

/ü/ ~ /ʎe/ Ses Denkliği Haritaları

I-105. Harita: пүр /pür/ 'irin' kelimesinin söylenişi

пүр /pür/ ~ °пёр /pǐvǐr/

/ɯ/ ~ /a/ Ses Denkliği Haritaları

I-106. Harita: май /mǐy/ 'boyun' kelimesinin söylenişi

май /mǐy/ ~ муй /muy/ ~ май /mǐy/

I-107. Harita: майрака /mǐyrağa/ 'boynuz' kelimesinin söylenişi

майрака /mǐyrağa/ ~ мыр'ака /mǐr'aga/ ~ мур'ака /mur'aga/

I-108. Harita: йыхәр- /yǐħǐr/ 'çağırmaq' kelimesinin söylenişi

йыхәр- /yǐħǐr/ ~ йәхәр- /yǐħǐr/

I-109. Harita: йышән- /yǐjǐn/ 'kaplamak, tutmak, işgal etmek; kabul etmek' kelimesinin söylenişi

йышән- /yǐjǐn/ ~ йәшән- /yǐjǐn/

I-110. Harita: йытә /yǐdǐ/ 'it, köpek' kelimesinin söylenişi

йытә /yǐdǐ/ ~ йәтә /yǐdǐ/ ~ итә /idǐ/ ~ анчәк /ancǐk/

I-111. Harita: йывәр /yǐvǐr/ 'ağır' kelimesinin söylenişi

йывәр /yǐvǐr/ ~ йәвәр /yǐvǐr/ ~ йурә /yurǐ/

I-112. Harita: майәр /mǐyǐr/ 'findık' kelimesinin söylenişi

майәр /mǐyǐr/, майәр /mǐyǐr/, муырә /muyrǐ/

I-113. Harita: хылчәк /ħǐlcǐk/ 'kulçık' kelimesinin söylenişi

хылчәк /ħǐlcǐk/ ~ хәлчәк /ħǐl'cǐk/ ~ хлчк /ħǐlcǐk/

I-114. Harita: кәшла- /kǐşla/ 'kemirmek' kelimesinin söylenişi

кәшла- /kǐşla/ ~ кышла- /kǐşla/ ~ хышла- /ħǐşla/

I-115. Harita: утә /udǐ/ 'ot' kelimesinin söylenişi

утә /udǐ/ ~ еутә /vudǐ/ ~ вутә /vudǐ/ ~ әвтә /ǐvdǐ/, евтә /ǐvdǐ/

/ɯ/ ~ /u/ Ses Denkliği Haritaları

I-116. Harita: пыр- /pǐr/ 'girmek, gelmek' kelimesinin söylenişi

пыр- /pǐr/ ~ пур- /pur/

I-117. Harita: выр- /vǐr/ 'biçmek' kelimesinin söylenişi

выр- /vǐr/ ~ еур- /pur/

I-118. Harita: пысәк /pǐzǐk/ 'büyük' kelimesinin söylenişi

пысәк /pǐzǐk/ ~ пусәк /puzǐk/

I-119. Harita: пытар- /pǐdat/ 'saklamak' kelimesinin söylenişi

пытар- /pɪdar/ ~ *путар-* /pudar/

I-120. Harita: **кәркка** /kɪr̥kka/ 'hindi' kelimesinin söylenişi

кәркка /kɪr̥kka/ ~ *кә°ркка* /kɪ°r̥kko/ ~ *пуркка* /pur̥kka/ ~ *куркка* /kur̥kka/
~ *пыркка* /pɪr̥kka/

I-121. Harita: **вырӑс** /vɪr̥s/ 'Rus' kelimesinin söylenişi

вырӑс /vɪr̥s/ ~ *вурӑс* /vur̥s/

Ünlü Düşmesi

I-122. Harita: **варала-** /varala/ 'kirletmek, bulaştırmak' kelimesinin söylenişi

варала- /varala/ ~ *варла-* /varla/ ~ *лапӑрма-* /labɪr̥da/

2. CİLT

Ünsüzler

/k/ ~ /kk/ Ses Denklığı

I-123. Harita: **кӑкӑр** /kɪg̊ɪr/ 'göğüs' kelimesinin söylenişi

кӑкӑр /kɪg̊ɪr/ ~ *кӑккӑр* /kɪk̊k̊ɪr/

I-124. Harita: **кукӑль** /kuɟɪl/ 'börek' kelimesinin söylenişi

кукӑль /kuɟɪl/, *кокӑль* /koɟɪl/ ~ *куккӑль* /kűk̊k̊ɪl/, *коккӑль* /kők̊k̊ɪl/

I-125. Harita: **кукӑр** /kuɟɪr/ 'eğik, çarpık' kelimesinin söylenişi

кукӑр /kuɟɪr/, *кокӑр* /koɟɪr/ ~ *куккӑр* /kűk̊k̊ɪr/, *коккӑр* /kők̊k̊ɪr/

I-126. Harita: **çекӑл** /ʃeg̊ɪl/ 'çengel, kanca' kelimesinin söylenişi

çекӑл /ʃeg̊ɪl/ ~ *çеккӑл* /ʃekk̊ɪl/ ~ *çекл* /ʃekli/ ~ *çаклӑ* /ʃak̊li/

I-127. Harita: **çӑкӑр** /ʃɪg̊ɪr/ 'ekmek' kelimesinin söylenişi

çӑкӑр /ʃɪg̊ɪr/ ~ *çӑккӑр* /ʃɪk̊k̊ɪr/

I-128. Harita: **черккe** /çer̥kke/ 'kadeh' kelimesinin söylenişi

черккe /çer̥kke/ ~ *черкe* /çerge/

I-129. Harita: **кӑренкe** /kɪre̋nge/ 'libre' kelimesinin söylenişi

кӑренкe /kɪre̋nge/, *кӑрепeнкe* /kɪrebenge/, *кӑрепeнк* /kɪrebeng̊ɪ/ ~ *кӑренккe* /kɪrenk̊ke/

/t/ ~ /tt/ Ses Denklığı

I-130. Harita: **тутӑр** /tudɪr/ 'baş örtüsü' kelimesinin söylenişi

тутӑр /tudɪr/, *момӑр* /todɪr/ ~ *тумтӑр* /tuttɪr/, *моммӑр* /tottɪr/

I-131. Harita: **витӑр** /vidɪr/ 'içinden' kelimesinin söylenişi

витӑр /vidɪr/ ~ *вумтӑр* /vittɪr/

/m/ ~ /mm/ Ses Denklığı

I-132. Harita: **нумай** /numaj/ 'çok' kelimesinin söylenişi

нумай /numaj/, *нӑмай* /nɪmaj/, *номай* /nomaj/ ~ *нуммаӑ* /nummaj/

/r/ ~ /rr/ Ses Denklığı

I-133. Harita: **пӑри** /pɪri/ 'karabuğday' kelimesinin söylenişi

пӑри /pɪri/ ~ *пӑрри* /pɪrri/

/ʃ/ ~ /ʃʃ/ Ses Denklığı

I-134. Harita: кёççe /kışçe/ 'keçe' kelimesinin söylenişi

к□ççe /kışçe/ ~ к□çе /kije/

/л/ ~ /л'л'/ Ses Denkliği

I-135. Harita: кул'ан- /қул'an/ 'üzülmek, tasalanmak' kelimesinin söylenişi

кул'ан- /қул'an/ ~ кул'л'ан- /қул'l'an/, кол'л'ан- /қол'l'an/~ куйлан- /қуylan/

/v/ ~ /л/ Ses Denkliği

I-136. Harita: автан /avdan/ 'horoz' kelimesinin söylenişi

автан /avdan/ ~ алтан /aldan/ ~ атан /adan/

I-137. Harita: кавана /қівaba/ 'göbek' kelimesinin söylenişi

кәлапа /қіlaba/ ~ коапа /қоaba/ ~ кәвапа /қівaba/

I-138. Harita: кёлер- /kiler/ 'çamaşırı suya yaturmak' kelimesinin söylenişi

кувер- /kiver/ ~ к□лер- /kiler/

/v/ ~ /n/ Ses Denkliği

I-139. Harita: чана /çana/ 'küçük karga' kelimesinin söylenişi

чавка /çavğa/ ~ чанка /çanğa/ ~ чана /çana/

/v/ ~ /m/ Ses Denkliği

I-140. Harita: вәкәр /vığır/ 'öküz' kelimesinin söylenişi

мәкәр /mığır/ ~ вәкәр /vığır/

I-141. Harita: малта /malda/ 'önde; öcn tarafta' kelimesinin söylenişi

валта /valda/ ~ малта /malda/

I-142. Harita: хёве чик- /hıve cik/ 'koynuna sokmak' kelimesinin söylenişi

хүме чик- /hüme çik/ ~ х□ве чик- /hıve çik/

I-143. Harita: месерле /mezerle/ 'sırtüstü' kelimesinin söylenişi

весерле /vezerle/ ~ месерле /mezerle/

/p/ ~ /v/ Ses Denkliği

I-144. Harita: вәчәра /vıcıra/ 'zincir' kelimesinin söylenişi

пәчәра /pıcıra/ ~ пәлчәра /pılçıra/, вәлчәра /vılçıra/ ~ сәнчәр /sıncır/~ вәчәра /vıcıra/

/k/ ~ /h/ Ses Denkliği

I-145. Harita: сәхман /sıhman/ 'kaftan' kelimesinin söylenişi

сәкман /sıkman/ ~ сәхман /sıhman/

I-146. Harita: хәшә /hıjı/ 'hangisi' kelimesinin söylenişi

хәш□ /hıjı/, хәш /hış/ ~ кәш□ /қıjı/, к□ш□ /kıjı/, к□ш /kış/

I-147. Harita: хәсан /hıjan/ 'ne zaman' kelimesinin söylenişi

хәнча /hınca/ ~ кәсан /қıjan/, қсон /қson/ ~ хәсан /hıjan/

I-148. Harita: ерех /ereh/ 'içki; votka' kelimesinin söylenişi

ерек /erek/ ~ ереке /erege/ ~ ерех /ereh/

I-149. Harita: айук /ayuқ/ 'yok, değil' kelimesinin söylenişi

аўух /ayuқ/ ~ аўук /ayuқ/

/l/ ~ /y/ Ses Denklığı**I-150. Harita: лeç-** /leş/ 'götmek' kelimesinin söylenişi

ÿeç /yeş/ ~ лeç /leş/

/l/ ~ /n/ Ses Denklığı**I-151. Harita: кинeми** /kinemi/ 'yenge' kelimesinin söylenişi

кинeми /kinemi/, кинeмeÿ /kinemey/ ~ килeми /kinemi/, килeмeÿ /kinemey/ ~ инкe /inge/ ~ ват инкe /vad inge/

/m/ ~ /n/ Ses Denklığı**I-152. Harita: хăнкăла** /ħĩŋgĩla/ 'tahta kurusu' kelimesinin söylenişi

хăнкăла /ħĩŋgĩla/, хăнкла /ħĩŋkĩla/, хăнтăла /ħĩndĩla/ ~ хăмăтла /ħĩmĩtla/ ~ хăмăртла /ħĩmĩrtla/

I-153. Harita: йăнăш /yĩnĩş/ 'yanlış' kelimesinin söylenişi

ÿумăш /yumĩş/, ÿомăш /yomĩş/ ~ ÿăнăш /yĩnĩş/

I-154. Harita: шăмă /şĩmĩ/ 'kemik' kelimesinin söylenişi

шăмă /şĩmĩ/ ~ шăнă /şĩnĩ/

I-155. Harita: мимe /mime/ 'beyin' kelimesinin söylenişi

мимe /mime/ ~ нимe /nime/

I-156. Harita: пeрeмeк /pĩremĩk/ 'kurabiye' kelimesinin söylenişi

пeрeнeк /pĩrenĩk/ ~ пeрeнeкe /pĩreŋgĩ/ ~ пeрeмeк /pĩremĩk/

I-157. Harita: çăм /şĩm/ 'yün' kelimesinin söylenişi

çăн /şĩn/ ~ çăм /şĩm/

I-158. Harita: сулхăн /sulħĩn/ 'serin, soğuk' kelimesinin söylenişi

сулхăн /sulħĩn/, сухăн /suħĩn/, солхăн /solħĩn/ ~ сулхăм /sulħĩm/, сухăм /suħĩm/, сохăм /soħĩm/

I-159. Harita: ылттăн /ĩltĩn/ 'altın' kelimesinin söylenişi

ылттăн /ĩltĩn/, ылтăн /ĩltĩn/ ~ ылтăм /ĩltĩm/

I-160. Harita: тăм /tĩm/ 'don' kelimesinin söylenişi

тăн /tĩn/ ~ тăм /tĩm/

I-161. Harita: хулăн /ħulĩn/ 'kalın' kelimesinin söylenişi

хулăн /ħulĩn/, холăн /ħolĩn/ ~ хулăм /ħulĩm/ ~ холăм /ħolĩm/

I-162. Harita: нимeр /nimĩr/ 'bir tür nişastalı tatlı, kisel' kelimesinin söylenişi

нимeр /nimĩr/ ~ кeл /kĩzel/ ~ нимeр /nimĩr/

/p/ ~ /k/ Ses Denklığı**I-163. Harita: аппa** /appa/ 'abla' kelimesinin söylenişi

акка /aққа/ ~ акаÿ /ağay/ ~ аку /agi/ ~ эккe /ekki/ ~ аппa /appa/

I-164. Harita: кăкшăм /kĩkşĩm/ 'güğüüm' kelimesinin söylenişi

кăпшăм /kĩkşĩm/ ~ äкшăм /ĩkşĩm/ ~ кăкшум /kĩkşĩm/ ~ чăм /çĩm/ ~ кăкшăм /kĩkşĩm/

I-165. Harita: үпле /üple/ 'küçük kulübe' kelimesinin söylenişi

үкле /ükle/ ~ хÿш /ħũjĩ/ ~ үпле /üple/

/s/ ~ /ş/ Ses Denkligi

I-166. Harita: паҷар /paʃir/ 'yakınlarda; biraz önce' kelimesinin söylenişi

п а с ă р /pazır/ ~ п а ʃ с ă р /payzır/ ~ п а с ă р /paʃir/

I-167. Harita: аҷта /iʃta/ 'nerede' kelimesinin söylenişi

ă ç т а /iʃta/, ç т а /ʃta/ ~ ä ç т а /iʃta/, с т а /sta/ ~ к ä ç т а /kʃta/, қ ç т а /kʃta/ ~ ʃ т а /ʃta/

I-168. Harita: таҷта /taʃta/ 'herhangi bir yerde, herhangi bir yere' kelimesinin söylenişi

т а с т а /tasta/ ~ т а ʃ т а /taʃta/ ~ т а ç т а /taʃta/

I-169. Harita: ниҷта /niʃta/ 'hiçbir yerde, hiçbir yere' kelimesinin söylenişi

н и с т а /nista/ ~ н и ʃ т а /niʃta/ ~ н и ç т а /niʃta/

/s/ ~ /š/ Ses Denkligi

I-170. Harita: сёлкёш /šilgʃš/ 'baharda yağan yumuşak kar; kar eriyiği' kelimesinin söylenişi

ш □ л к □ ш /šilgʃš/ ~ с □ л т □ ш /siltiʃš/ ~ с □ л к □ ш /šilgʃš/

/ç/ ~ /ʃ/ Ses Denkligi

I-171. Harita: инче /inje/ 'uzak' kelimesinin söylenişi

и н ч е /ince/ ~ и н ç е /inje/

I-172. Harita: шалча /šalca/ 'kazık' kelimesinin söylenişi

ш а л ç а /šalja/ ~ ш а л ч а /šalca/

I-173. Harita: мице /mije/ 'kaç' kelimesinin söylenişi

м и н ч е /mince/, м □ н ч е /mĩnce/ ~ м и ç е /mije/

I-174. Harita: халаç /h̄ilaʃ/ 'çevre; genişlik' kelimesinin söylenişi

х ä л а ч /h̄ilaç/ ~ х ä л а ç /h̄ilaʃ/

I-175. Harita: кулаç /kulaç/ 'küçük ekmek' kelimesinin söylenişi

к у л а ç /kulaʃ/ ~ к о л а ч /k̄olaç/ ~ к у л а ч /kulaç/

I-176. Harita: ёмкёç /ĩmgʃç/ 'emzik' kelimesinin söylenişi

□ м к □ ç /ĩmgʃš/ ~ □ м к □ ч /ĩmgʃç/

I-177. Harita: мулкаç /mulgaç/ 'tavşan' kelimesinin söylenişi

м у л к а ç /mulgaʃ/ ~ м у к а ч /muğaç/, м о к а ч /moğaç/ ~ м о л к а ч /molgaç/ ~ к а ʃ ä к /k̄ayıç/, к у я н /k̄uyan/ ~ м у л к а ч /mulgaç/

I-178. Harita: тимёрçё /timirçj̄/ 'demirci' kelimesinin söylenişi

т и м □ р ç □ /timirçj̄/, т и м □ р ç /timirʃ/, т и м р □ ç /timriʃ/, т и р м □ ç /tirmiʃ/ ~ т и м □ р ч □ /timirci/, т и м □ р ч /timirç/

/t/ ~ /k/ Ses Denkligi

I-179. Harita: ханкәла /h̄iŋḡila/ 'tahta kurusu' kelimesinin söylenişi

х ä н к ä л а /h̄iŋḡila/, х ä н к л а /h̄iŋkla/ ~ х ä н т ä л а /h̄iŋdila/, х ä м ä т л а /h̄im̄itla/, х ä н т л а /h̄iŋtla/

I-180. Harita: текерлөк /tegerlik/ 'kız kuşu' kelimesinin söylenişi

т е к е р л □ к /tegerlik/, т □ к □ р л □ к /tiçirlik/, т е к е р л е /tegerle/, т е к □ р л е /teçirle/, т е к е р л □ /tegerli/ ~ т е т е р л □ к /tederlik/ ~ т □ т □ р л □ к /tiçirlik/

I-181. Harita: тӓла /t̩la/ ‘(ayağa sarmak için kullanılan) uzun ve geniş bez’ kelimesinin söylenişi

тӓла /t̩la/ ~ *тӓлла* /t̩lla/ ~ *кӓла* /t̩la/

I-182. Harita: тилхепе /tilhebe/ ‘dizgin’ kelimesinin söylenişi

тилхепе /tilhebe/, *тилкепе* /tilgebe/, *тилпеке* /tilbege/ ~ *килкепе* /kilgebe/

/t/ ~ /ç/ Ses Denkligi

I-183. Harita: тӓс /t̩s/ ‘uzatmak, çekmek’ kelimesinin söylenişi

тӓс /t̩s/ ~ *чӓс* /ç̩s/

I-184. Harita: хутӓш /ħud̩š/ ‘karışık, katışık’ kelimesinin söylenişi

хутӓш /ħud̩š/, *хотӓш* /ħod̩š/ ~ *хучӓш* /ħuc̩š/, *хочӓш* /ħoc̩š/

/š/ ~ /ç/ Ses Denkligi

I-185. Harita: çулçӓ /şulj̩/ ‘yaprak’ kelimesinin söylenişi

çулчӓ /şulc̩/ ~ *шулçӓ* /şulj̩/ ~ *çүлç* /şülüš/ ~ *çүлч* /şülüç/ ~ *çӓвӓлч* /şiv̩lç/ ~ *çулçӓ* /şulj̩/

I-186. Harita: кӓрӓш- /k̩r̩š/ ‘girmek, alınmak’ kelimesinin söylenişi

кӓрç /k̩r̩š/ ~ *кӓрш* /k̩r̩š/

I-187. Harita: кӓшкӓр- /k̩š̩k̩r̩/ ‘bağırarak’ kelimesinin söylenişi

кӓшкӓр- /k̩š̩k̩r̩/ ~ *кӓшкӓр-* /k̩š̩k̩r̩/

Göçüşme (Metatez)

I-188. Harita: кӓмрӓк /k̩m̩r̩k̩/ ‘kömür’ kelimesinin söylenişi

кӓмрӓк /k̩m̩r̩k̩/ ~ *кӓрмӓк* /k̩r̩m̩k̩/

I-189. Harita: çамрӓк /şam̩r̩k̩/ ‘genç’ kelimesinin söylenişi

çамрӓк /şam̩r̩k̩/ ~ *çармӓк* /şarm̩k̩/

I-190. Harita: тиверт- /tivert/ ‘tutuşturmak’ kelimesinin söylenişi

тиверт /tivert/ ~ *тиверет* /tivret/ ~ *тарм* /t̩art/

I-191. Harita: юланут /yulanut/ ‘binici, süvari’ kelimesinin söylenişi

йуланут /yulanut/, *юланут* /yulanut/ ~ *йуналут* /yunalut/ ~ *пошут* /poʃut/

I-192. Harita: ӓман /ĩman/ ‘solucan’ kelimesinin söylenişi

ӓман /ĩman/ ~ *манӓ* /manĩ/, *мамӓ* /mamĩ/

I-193. Harita: куршанак /k̩urʃanaç/ ‘dulavrat otu’ kelimesinin söylenişi

куршанак /k̩urʃanaç/ ~ *куршанкӓ* /k̩urʃanç̩ĩ/, *коршанкӓ* /k̩orʃanç̩ĩ/ ~ *кушанак* /kuʃanaç/, *кушанак* /koʃanaç/ ~ *тикенек* /t̩igenek/, *тикенет* /t̩igenet/

I-194. Harita: пыршӓ /p̩r̩š̩/ ‘bağırsak’ kelimesinin söylenişi

пыршӓ /p̩r̩š̩/, *пуршӓ* /pur̩š̩/ ~ *пырӓш* /p̩r̩š̩/

I-195. Harita: чашӓк /ç̩aʃ̩k̩/ ‘fincan’ kelimesinin söylenişi

чашӓк /ç̩aʃ̩k̩/ ~ *чашкӓ* /ç̩aʃ̩k̩/

I-196. Harita: чиркӓ /ç̩irg̩/ ‘kilise’ kelimesinin söylenişi

чиркӓ /ç̩irg̩/, *чӓркӓ* /ç̩ürg̩/, *чирк* /ç̩irg̩/ ~ *чирк* /ç̩ir̩k̩/

I-197. Harita: чәрәш /çirīš/ 'köknar' kelimesinin söylenişi

чә рәш /çirīš/ ~ чә ршә /çirjī/

I-198. Harita: сәләк /šilīk/ 'şapka' kelimesinin söylenişi

ç□л□к /šilīk/ ~ □çл□к /išlīk/ ~ калпак /qalpaq/ ~ шапка /šapka/

Ünsüz Düşmesi

I-199. Harita: пултәран /puldīran/ 'tavşancıl otu' kelimesinin söylenişi

пултәран /puldīran/, пултран /pultran/ ~ путран /putran/ ~ потран /potran/

I-200. Harita: вәлтрен /viltren/ 'ısrırgan otu' kelimesinin söylenişi

в□лтрен /viltren/, в□лт□рен /vıldiren/ ~ в□трен /vıtren/

I-201. Harita: хачә /ħaci/ 'makas' kelimesinin söylenişi

х а чә /ħaci/ ~ х а ъ чә /ħajci/

I-202. Harita: чавса /çavza/ 'dirsek' kelimesinin söylenişi

ч а в с а /çavza/ ~ ч а с а /çaza/

I-203. Harita: ытала- /ɯdala/ 'kucaklamak' kelimesinin söylenişi

ытала- /ɯdala/ ~ ытамла- /ɯdamla/

I-204. Harita: кайран /qayran/ 'sonra' kelimesinin söylenişi

к а ъ р а н /qayran/ ~ к а р ' а н /qar'an/

I-205. Harita: майра /mayra/ 'Rus kadın; süslü kadın' kelimesinin söylenişi

м а ъ р а /mayra/ ~ м а р ' а /mar'a/

I-206. Harita: паçәр /paçir/ 'demin' kelimesinin söylenişi

п а с ә р /paçir/ ~ п а ъ с ә р /payzir/ ~ п а ç ә р /paçir/

I-207. Harita: суйла- /suyla/ 'seçmek' kelimesinin söylenişi

с у ъ л а - /suyla/, со ъ л а - /soyla/ ~ с у л ' л ' а - /sul'l'a/, сол ' л ' а - /sol'l'a/, с у л ' а - /sul'a/, сол ' а - /sol'a/,

I-208. Harita: хәйра /ħiyra/ 'bileği taşı; bileğilemek' kelimesinin söylenişi

х ә ъ р а /ħiyra/ ~ х ы р ' а /ħir'a/

I-209. Harita: вәйлә /vıylı/ 'güçlü' kelimesinin söylenişi

в ә ъ л ă /vıylı/, в ы ъ л ă /vıylı/, в о ъ л ă /voylı/ ~ в у л ' л ' ă /vul'l'ı/, в ы л ' л ' ă /vıl'l'ı/

I-210. Harita: сий /siy/ 'kat, tabaka' kelimesinin söylenişi

с и ъ /siy/, с ы ъ /sıy/, с ә ъ /sıy/ ~ с и /si/

I-211. Harita: тавлаш- /tavlaš/ 'tartışmak' kelimesinin söylenişi

т а в л а ш - /tavlaš/ ~ т а л а ш - /talaš/, т а л л а ш - /tallaš/

I-212. Harita: вәçерт- /vıçert/ 'ayırmaq, bağını çözmek' kelimesinin söylenişi

в □ ç е р т - /vıçert/ ~ □ ç е р т - /ıçert/

I-213. Harita: ултала- /uldala/ 'aldatmak' kelimesinin söylenişi

у л т а л а - /uldala/, о л т а л а - /oldala/ ~ у т а л а - /udala/, о т а л а - /odala/

I-214. Harita: сулхән /sulħin/ 'serin, soğuk' kelimesinin söylenişi

с у л х ә н /sulħin/, с у л х ә м /sulħim/, сол х ә н /solħin/ ~ с у х ә м /suħim/, с у х ә н /suħin/, со х ә м /soħim/

I-215. Harita: текерлөк /tegerlik/ 'kız kuşu' kelimesinin söylenişi

текерл□к /tegerlik/, *темерл□к* /tederlik/, *т□т□рл□к* /tidirlik/,
т□к□рл□к /tiğirlik/ ~ *текерле* /tegerle/, *тек□рле* /teğirle/, *текерл□* /tegerli/,
т□к□рл□ /tiğirli/

I-216. Harita: йёрёлче /yïrlce/ 'iplik eğirmekte kullanılan ağaçtan yapılmış içi oyuk yuvarlak nesne' kelimesinin söylenişi

йёрёлче /yïrlce/, *йёрлче* /yïrlce/ ~ *йёкёрёлче* /yïğirliçce/, *йёкёрлче* /yïğirliçce/

I-217. Harita: сāvāслан /sivïslan/ 'eşek arısı' kelimesinin söylenişi

сāvāслан /sivïslan/, *суслан* /suslan/ ~ *вуслан* /vuslan/ ~ *услан* /uslan/

I-218. Harita: кача пўрне /қаца пўрне/ 'serçe parmağı' kelimesinin söylenişi

кача пўрне /қаца пўрне/ ~ *качак пўрне* /қацақ пўрне/

I-219. Harita: лёпёш /libiř/ 'kelebek' kelimesinin söylenişi

л□п□ш /libiř/ ~ *л□п□* /libi/

I-220. Harita: пёрчё /pirci/ 'tane' kelimesinin söylenişi

п□рч□ /pirci/ ~ *п□рч□к* /pirci/

Kelime Başında ve Sonunda Ünsüz Türemesi

I-221. Harita: йёкел /yigel/ 'palamut' kelimesinin söylenişi

й□кел /yigel/ ~ *икел* /igel/

I-222. Harita: йысна /yïсна/ 'enişte' kelimesinin söylenişi

йысна /yïсна/, *йысни* /yïсна/, *йāсна* /yïсна/ ~ *исни* /isni/ ~ *исна* /isna/

I-223. Harita: āca /īza/ 'mekik' kelimesinin söylenişi

āza /īza/ ~ *сāca* /sīza/

I-224. Harita: йёнерчёк /yïnerci/ 'eyer, semer' kelimesinin söylenişi

нерч□к /nerci/ ~ *ерч□к* /ercik/ ~ *й□нерч□к* /yïnerci/, *□нерч□к* /yïnerci/

I-225. Harita: шәлләм /şillim/ 'küçük erkek kardeş' kelimesinin söylenişi

шәлләм /řillim/ ~ *шәләм* /řilim/ ~ *шәнләм* /řinlim/ ~ *шәнкәл* /řingil/

I-226. Harita: утә /udi/ 'ot' kelimesinin söylenişi

утә /udi/ ~ *вутә* /vudi/, *вытә* /vidi/ ~ *әвтә* /ivdi/ ~ *вытә* /vidi/

I-227. Harita: йанра- /yanra/ 'çınlamak, ötmek' kelimesinin söylenişi

йанра- /yanra/, *йанра-* /yanra/ ~ *йантра-* /yanra/

I-228. Harita: ампар /ambar/ 'ambar' kelimesinin söylenişi

ампар /ambar/ ~ *хампар* /hambar/

II. ŞEKİL BİLGİSİ

II-1. Harita: Çokluk Eki

[+сем] /sem/ ~ [+сам] /sam/, [+сем] /sem/ ~ [+сен] /sen/ ~ [+с□м] /šin/

II-2. Harita: /a/, /e/ üzerine ilgi ve yönelme belirtme eki (yardımcı ses)

/y/ ~ /n/

II-3. Harita: /u/, /ü/ üzerine ilgi ve yönelme belirtme eki (yardımcı ses)

/y/ ~ /n/, /v/

II-4. Harita: Çokluk 2. kişi dönüşlülük zamiri

хәвәр /hivir/ ~ *хусамәр* /huzamir/

II-5. Harita: Şimdiki-geniş zaman olumlu teklik 3. kişide eklerin sert ve yumuşak şekli
[-mь] /t'/ ~ [-m] /t/

II-6. Harita: Şimdiki-geniş zaman olumlu çokluk 2. kişi şahıs biçimi
[-ammăp] /attır/, [-emm□p] /ettir/ ~ [-amăp] /adır/, [-em□p] /edir/

II-7. Harita: Şimdiki-geniş zaman çokluk 3. kişi ekinin yayılımlı
[-çç□] /şşı/ ~ [-ч чă] /ççī/, [-чч□] /ççī/; [-с чă] /sçī/, [-сч□] /sçī/

II-8. Harita: Şimdiki-geniş zamanın olumsuz şeklinin teklik 1. kişi biçimi
[-мас] /mas/, [-мес] /mes/ ~ [-мап] /map/, [-меп] /mep/

II-9. Harita: Şimdiki-geniş zamanın olumsuz şeklinin teklik 3. kişi biçimi
[-маç] /maş/, [-меş] /meş/ ~ [-мас] /mas/, [-мес] /mes/

II-10. Harita: Görülen geçmiş zaman teklik ve çokluk 3. kişi eki
[-p□] /rī/, [-p□ç] /rış/ ~ [-□p□] /rī/, [-□pç□] /rış/

II-11. Harita: 10 fiil kökünde kelime sonu /r/ düşmesi
/r/'nin düşmesi ~ /r/'nin korunması

II-12. Harita: Geçmiş ve şimdiki-geniş zaman çekiminde yeterlilik ifadesinde {-Ay} yerine {-i} kullanımı

[-aŭ] /ay/, [-eŭ] /ey/ ~ [-u] /i/

II-13. Harita: Soru ekinin {i} yerine {A} şeklinde kullanımı

[-u] /i/ ~ [-a] /a/, [-e] /e/

III. SÖZ DİZİMİ

III-1. Harita: Geçmiş zaman çekiminde {-SA} zarf-fiil ekinin kullanılması

[-ca] /sa/, [-ce] /se/ eklerinin geçmiş zaman işaretlemesi ~ [-ca] /sa/, [-ce] /se/ eklerinin geçmiş zaman işaretlememesi

3. CİLT

IV. SÖZ VARLIĞI

IV-1. Harita: гроза 'gök gürültüsü'

асламу /asladi/ ~ мѣнаџу /mīnaji/ ~ папай /pabay/ ~ аџа /aja/

IV-2. Harita: радуга 'gök kuşağı'

асамат к□перри /azamat kīberri/ ~ с□век /šivek/, с□вем /šivet/, с□лем /šilet/, с□лек /šilek/- ç□лем /šilet/ к□перри /kīberri/ ~ саламат /salamat/- сарамат /saramat/ к□перри /kīberri/ ~ сăран /sīran/- с□рен /sīren/ к□перри /kīberri/

IV-3. Harita: мелкий дождик, ситник 'çisenti'

ŭ□пхŭ /yīphū/, ŭ□пху /yīphū/, ŭ□псу /yīpsu/ ~ в□т џомăр /vīt şomīr/ ~ лăпăнчă /lībīncī/, юпăнчă /yubīncī/

IV-4. Harita: водопад 'şelale'

шывсикки /šivsikki/, шусикки /šusikki/ ~ к□рлев□к /kīrlevīk/, к□рлевке /kīrlevke/, к□рленк□ /kīrlengī/

IV-5. Harita: роса 'çiy'

сывлăм /sıvlīm/, сылăм /sılīm/, сулăм /sulīm/ ~ вил шыв /vil šıv/

IV-6. Harita: тропа 'patika'

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

сукмак /suqmaq/, сокмак /soqmaq/ ~ отма /otma/ çол /şol/ - çул /şul/

IV-7. **Harita:** сосед 'komşu'

күрш □ /kürjü/, күр □ ш /küriş'/ ~ поскил /poskil/, пускил /puskil/

IV-8. **Harita:** кладбище 'mezarlık'

çăва /şiva/, масар /mazar/ ~ куринке /қuringe/ ~ вил □ карти /vilî karti/

IV-9. **Harita:** дедушка (со стороны отца) '(baba tarafından) büyükbaba'

асамте /azatte, аслатте /aslatte/ аслатти /aslatti/ ~ маçак /majaq/, маçu /majı/, маçок /majok/ ~ т'от'т'о /t'ot't'o/ ~ папай /pabay/

IV-10. **Harita:** бабушка (со стороны атца) '(baba tarafından) büyükanne; babaanne'

асанне /azanne/ ~ мамак /mamaq/, мамок /mamoq/, маму /mami/ ~ апаў /abay/ аслă апаў /aslı abay/ ~ эпи /ebi/ ~ паппи /pappi/

IV-11. **Harita:** мать 'anne'

анне /anne/ ~ апаў /abay/, апи /abi/, аеи /abi/

IV-12. **Harita:** дядя, старший брат отца 'babanın abisi, amca'

мучи /muci/, мочи /mosi/, мучеў /mucey/, мочок /mocoq/ ~ □мпичче /ımpıççe/, әмпăчи /ımpıci/, □мпичи /ımpici/ ~ пичче /piççe/ ~ теме /tede/

IV-13. **Harita:** тетя, старшая сестра отца 'babanın ablası, hala'

мăнакаў /mınağay/, мăнакка /mınaqqa/, мăнаки /mınagi/ ~ апаў /abay/, аппа /appa/ ~ пыçăк аппа /pıziq appa/, аслă аппа /aslı appa/

IV-14. **Harita:** тетя, жена старшего брата отца 'babanın abisinin eşi, yenge'

кинемеў /kinemey/, кинеми /kinemi/, килемеў /kilemey/ ~ ватă /vatı/ - аслă /aslı/ инке /inge/, инке /inge/

IV-15. **Harita:** родной старший брат 'ağabey'

пичче /piççe/, пичи /pici/, пичеў /piçey/, пиччи /piççi/ ~ теме /tede/

IV-16. **Harita:** родная старшая сестра 'abla'

аппа /appa/ ~ акка /aққа/, акаў /ağay/, аки /agi/, экки /ekki/

IV-17. **Harita:** золовка, старшая сестра мужа '(kocadan büyük) görünce'

акка /aққа/, акаў /ağay/, аки /agi/ ~ аппа /appa/, аппаў /appay/

IV-18. **Harita:** деверь, старший брат мужа '(kocadan büyük) kayınbirader'

пăяхам /pıyağam/, пăякам /pıyağam/ ~ □çкеў /işkey/ ~ пичче /piççe/, пичи /pici/

IV-19. **Harita:** теща 'kaynana'

пăянам /pıyanam/ ~ хуняма /hunyama/, хунеме /huneme/

IV-20. **Harita:** тесть 'kaynata'

хуньăм /hun'im/, хоньăм /hon'im/ ~ хонь старик (honstarik/

IV-21. **Harita:** деверь, младший брат мужа '(kocadan küçük) kayınbirader'

ывăлсем /ıvılzem/ ~ ывăл /ıvıl/ пултăр /puldır/ - полтăр /poldır/

IV-22. **Harita:** крестный отец 'vaftiz babası'

хреснатте /hresnatte/, пыçăк атте /pıziq atte/, пускатти /puskatti/ ~ ырăсла ати /ırısla adi/ ~ куматти /қumatti/

IV-23. **Harita:** крестная мать 'vaftiz annesi'

хреснанне /hresnanne/, *пысăк анне* /pɨzɨk anne/, *пускапи* /puskabi/ ~ *вырăслапай* /vɨrɨslabay/ ~ *кумапай* /qumabay/, *куманне* /qumanne/, *куммапи* /qummabi/

IV-24. Harita: сваха '*dünür; görücü; çöpçatan*'

евч /yevci/ ~ *топкăч* /topkɨç/

IV-25. Harita: спина '*sırt*'

çурăм /şurım/, *çорăм* /şorım/ ~ *каçан* /qajan/ ~ *түрм* /türt/

IV-26. Harita: коса '*saç örgüsü*'

çи өт /şivıt/ ~ *çүç* /şüş/ *тони* /toni/ - *туни* /tuni/ ~ *çи өт туни* /şivıt tuni/, *çиттуни* /şittuni/, *çиптуни* /şıptuni/

IV-27. Harita: подбородок '*çene*'

янах /yanaḥ/ ~ *ана шăнни* /ana şinni/, *йөтес* /yütes/, *йөтес шăмми* /yütes şimmi/

IV-28. Harita: лопатка '*kürek kemiği*'

хул çăпали /ḥul şıbalı/, *хул калакки* /ḥul qalakki/ ~ *хул икерчи* /ḥul igerci/ ~ *хул лапатки* /ḥul labatki/

IV-29. Harita: плечо '*omuz*'

хулпуççи /ḥulpuşşı/, *холпоççи* /ḥolpoşşı/ ~ *анпуççи* /anpuşşı/

IV-30. Harita: паралич '*felç, inme*'

шалкăм /şalgım/, *шалтун* /şaldun/, *паралич* /paraliç/, *пларет* /plaret/, *пларес* /plares/, *паларич* /palariç/, *паралит* /paralit/ ~ *ăйăа* /äyya/, *уйе* /iye/ *çăмлани* /çımlanı/

IV-31. Harita: веснушка '*çil*'

чөкеш шатри /çiğeş şatri/ ~ *хуратум* /ḥuradut/, *сарăтум* /sarıdut/ ~ *куктөр* /quktır/, *куккутөрри* /qukku tırrı/, *куптөрли* /quptırlı/

IV-32. Harita: чесотка '*uyuz*'

көç /kiç/ ~ *кăрчанкă* /qırchangı/, *кăрчанақ* /qırcanaq/

IV-33. Harita: желтуха '*sarılık*'

сарамақ /saramaq/, *сарамат* /saramat/ ~ *сар чир* /sar çir/ ~ *сарра кайни* /sarra qayni/ ~ *сар үкни* /sar ükni/

IV-34. Harita: лекарство '*ilaç*'

амаль /amal/, *амал* /amal/, *эмел* /emel/ ~ *им-çам* /im-çam/

IV-35. Harita: шишка '*yumru, şiş*'

мăкăл /mıgıl/, *мөкөл* /mügöl/, *мăклă* /mıqlı/, *мăккăл* /mıkkıl/ ~ *шишкă* /şişki/

IV-36. Harita: хромоу '*aksak, topal*'

уксах /uqsaḥ/, *уксак* /uqsaç/, *уссах* /ussaḥ/, *оксак* /oqsaç/ ~ *храмуу* /ḥramuu/

IV-37. Harita: картавый '*peltek*'

селөп /selip/, *селпү* /selbü/ ~ *пелтек* /peldek/, *пелтөк* /peldik/, *пөлтөк* /pöldik/

IV-38. Harita: азиям '*çapan, kaftan*'

аçам /açam/ ~ *чаппан* /çappan/

- IV-39. Harita:** шупăр /šubîr/ 'kadınların yazın elbise üzerine giydikleri beyaz keten önlük' kelimesinin yayılımı
шупăр /šubîr/, шупăр /šobîr/
- IV-40. Harita:** валенок 'keçe çizme'
çămamă /šimadı/ ~ кăçамă /kijadı/
- IV-41. Harita:** шапка 'şapka'
ç□л□к /şilîk/, □çл□к /îşlik/ ~ калпак /kalbaç/ ~ мулаххай /molaḥḥay/,
молаххай /molaḥḥay/, шалка /şarqa/
- IV-42. Harita:** кружев 'dantel'
şătmăkla /şidîkla/ ~ чăнтăр /çindîr/, ч□нт□р /çindîr/
- IV-43. Harita:** колодка под лаптями 'değnekle yapılan kilit'
каптăрма /kaptırma/, каттăрма /kattırma/, каттăрмак /kattırmaç/ ~
коплак /kolbaç/ ~ такан /tağan/ ~ кукăр тупань /kuğîr tuban'/ ~ шак /şaç/ ~
шакмак /şaçmaç/
- IV-44. Harita:** детские штанишки 'çocuk donu' kavramı
катăк ѱ□м /kadîç yım/ ~ çыртма /şirtma/, çымма /şitma/, çымма ѱ□м /şitma
yım/, çытак /şıdaç/
- IV-45. Harita:** пояс 'kemer'
пиçуххи /pijihhi/, пиççu /pişçi/, пыçаххи /pijahhi/ ~ пăйаска /püyaska/
- IV-46. Harita:** платка 'başörtüsü; yağlık'
тутăр /tudîr/, томăр /todîr/, тумтăр /tuttîr/, томтăр /tottîr/ ~ ѱаелăк
/yavlıç/
- IV-47. Harita:** подвязки для чулок 'çorap bađı'
чăлха çыххи /çilḥa şihhi/ ~ тынас /tinas/
- IV-48. Harita:** палишек / лепешки из кислого теста 'ekşi hamurdan bir çeşit çörek'
çÿхÿ /şühü/, капăртма /kabirtma/, хăпарту икерчу /ḥıbartu igercil/
- IV-49. Harita:** батрушек 'patatesle yapılan bir çeşit pide'
пүремеç□ /püremeci/, пүремеç /püremesç/ ~ улма /ulma/ - паранкă
/paranđi/ икерчу /ikerci/
- IV-50. Harita:** мясо 'et'
аш /aş/ ~ какаѱ /kaçay/
- IV-51. Harita:** домашней колбасы '(bir çeşit) sucuk'
тултармăш /tuldarımış/ ~ сумма /sutta/, сукта /suçta/
- IV-52. Harita:** суп, похлебка 'çorba'
яшка /yaşqa/ ~ шÿрпе /şürbe/ ~ апам /abat/
- IV-53. Harita:** шкварки, вытопки 'bir çeşit yemek'
кăвăрч /kivircç/, курчă /kürçil/ ~ кăмăрчак /kımırcaç/
- IV-54. Harita:** сыр 'peynir'
чăкăт /çigît/, чăхăт /çihît/ ~ тора /tora/
- IV-55. Harita:** сыворотка 'süt suyu'
ç□ве шыв□ /şive şivil/ ~ тăпăрчă /tübircil/ - тăпăртăс /tübirtis/ шыв□ /şivil/
- IV-56. Harita:** блин 'blin, bir çeşit akıtma'

и кер ч /igercǐ/ ~ *п л м* /pǐlim/ ~ *куймак* /ḳuymaḳ/

IV-57. Harita: здание, постройка 'bina, yarı'

хуралтă /ḥuraldǐ/ ~ *çурт* /ṣurt/, *çорт* /ṣort/

IV-58. Harita: кровельного теса 'ince tahta'

хăма /ḥıma/ ~ *чус* /ḳus/, *чос* /ḳos/

IV-59. Harita: дымоходной трубы 'baca'

мăрйе /mǐrɣe/, *мăрйа* /mǐrɣa/, *мăйра* /mǐɣra/ ~ *трупа* /truba/, *тăрпа* /tǐrba/

IV-60. Harita: окна 'pencere'

чүрече /ḳürece/ ~ *кантăк* /ḳandĭḳ/ ~ *окошка* /oḡoṣḳa/, *укушка* /uḡuṣḳa/, *окошкă* /oḡoṣḳǐ/ ~ *кассуй* /ḳassuy/, *куссуй* /ḳussuy/

IV-61. Harita: колодца 'kuyu'

çăл /ṣıl/ ~ *пусă* /puzǐ/ ~ *кулата* /ḳulada/ ~ *тараса* /taraza/

IV-62. Harita: калитка '(küçük) kapı'

калитке /ḳalitke/, *каленкке* /ḳalenkke/ ~ *п ч к алăк* /pĭcĭk alĭḳ/ ~ *к ç н алăк* /kĭjĭn alĭḳ/, *к ç н халха* /kĭjĭn hapha/ ~ *п ч к халха* /pĭcĭk hapha/

IV-63. Harita: шалаш 'alacık'

үпле /üple/, *үкле* /ükle/, *үхле* /ühle/ ~ *хушă* /huṣĭ/, *хошă* /hoṣĭ/, *хүш* /hüṣ/

IV-64. Harita: мякинник 'tahıl ambarı'

арпалăх /arbalĭḥ/ ~ *арпа* /arba/ *үпли* /üpli/ - *үкли* /ükli/, *арүкли* /arükli/, *арпүкли* /arbükli/, *ерүкли* /erükli/, *арпăкли* /arpĭkli/

IV-65. Harita: притужина 'çatuları ya da ot yığınlarını bastırmak için kullanılan ağırlık'

уртмах /urtmaḥ/, *ортмах* /ortmaḥ/ ~ *йывăрлăх* /yivĭrlĭḥ/ ~ *ленк* /lenger/, *ленк* /lengĭ/ ~ *пуслăх* /puslĭḥ/, *посарлăх* /pozarlĭḥ/, *пусаркăч* /puzarḡĭç/, *йаркăч* /yargĭç/, *йар* /yar/ ~ *сайхалăх* /sayḥalĭḥ/, *сайхах* /sayḥaḥ/

IV-66. Harita: кровельного железа 'sac'

тим /timĭr/ ~ *листă* /listĭ/, *листок* /listoḳ/ ~ *калай* /ḳalay/

IV-67. Harita: двор 'avlu'

килкарти /kilḡardi/ ~ *килхушши* /kilḥuṣṣĭ/, *килхошши* /kilḥoṣṣĭ/ ~ *карташ* /ḳardaṣ/, *картиш* /ḳardiṣ/

IV-68. Harita: лестница 'merdiven'

пусма /pusma/, *посма* /posma/ ~ *чикмек* /çikmek/ ~ *шучă* /ṣucĭ/ ~ *картлаç* /ḳartlaṣ/

IV-69. Harita: угол 'köşe'

к т е с /kĭdes/ ~ *п ç е х* /pĭjeḥ/, *п ч е к* /pĭceḥ/, *п с е х* /pĭzeh/

IV-70. Harita: лачуга 'baraka, kulübe; kümes'

лаç /laṣ/ ~ *павар* /pavar/

IV-71. Harita: улья 'kovan'

в пле /vĭlle/, *вăльля* /vĭl'la/ ~ *марта* /marda/

IV-72. Harita: косяка 'söve'

алăк йанаххи /alĭḳ yanaḥḥĭ/ ~ *алăк сулли* /alĭḳ sulli/ - *солли* /solli/

- IV-73. Harita:** полки / в избе ‘(bodrumda) raf’
сентре /sendire/, *сентреу* /sendirey/ ~ *çүлк* /şülik/ ~ *хамма* /hıma/,
хаммаçи /hımaçı/, *хамматрри* /hımatırri/
IV-74. Harita: табууртка ‘sandalye’
пукан /puğan/, *покан* /poğan/ ~ *тенкел* /tengel/
IV-75. Harita: зыбка ‘beşik’
сәпка /sipka/ ~ *шәнаршә* /şınarşı/, *шәнаш* /şınaş/
IV-76. Harita: места для зыбки ‘beşik yeri’
сиктрме /siktirme/, *сиктерме* /sikterme/ ~ *йүнчк* /yüncik/, *йүрнчк* /yürincik/,
лүнчк /lüncik/ ~ *ленкрччу* /lenkirççi/, *ленкрч* /lengirç/,
ленкрчк /lengirçik/, *лнкрчк* /lınğirçik/, *лнкрчк* /lınğirçik/ ~ *сәпка*
кашти /sipka kaştı/
IV-77. Harita: зеркало ‘ayna’
ткрп /tigir/ ~ *çерккау* /şerkkay/ ~ *куçләх* /kuşlıh/ ~ *куçкски* /kuşkıski/
~ *сәнвумтәр* /sinvittir/ ~ *сәнвумтәр* /sinvittir/
IV-78. Harita: подушка ‘yastık’
çытар /şidar/, *çәтар* /şidar/ ~ *минтер* /minder/ ~ *күпчк* /küpçik/
IV-79. Harita: мешка ‘çuval’
мих /mihi/ ~ *мууәх* /muyıh/, *мыуәх* /mıyıh/, *мәуәх* /mıyıh/ ~ *мишок* /mişok/,
мишук /mişuk/, *мешек* /mejek/
IV-80. Harita: угла в избе, куда собирают сор ‘(bodrum) zibillik’
çүп шәтәк /şüp şidigı/ ~ *çүп кокри* /şüp kokeri/ ~ *çүп ктес* /şüp kidezı/ ~
шәпәр шәтәк /şibir şidigı/ ~ *шәпәр куч* /şibir kuçı/
IV-81. Harita: кочерга ‘köşegi’
турчәка /turçiga/ ~ *вәткассу* /vitkassi/
IV-82. Harita: кувшин ‘güğüm, testi’
кәкшәм /kikşim/, *кәпшәм* /kırşim/, *әкмәш* /ikşim/, *кәкшим* /kikşim/ ~ *чәм*
/içim/
IV-83. Harita: сковорода ‘tava’
çатма /şatma/ ~ *тупа* /tuba/
IV-84. Harita: ложка ‘kaşık’
кашәк /kaşık/ ~ *çәпала* /şibala/ ~ *лошкә* /loşkı/
IV-85. Harita: половник ‘kepçe’
çәпала /şibala/ ~ *хуран çәпала* /huran şibali/
IV-86. Harita: складной ножик ‘sustalı çakı’
хуçмалла çç /huşmalla şıjı/ ~ *пек* /pegı/
IV-87. Harita: горшка ‘çömlek’
чүлмек /çülmek/ ~ *куршак* /kurşak/ ~ *коршак* /korşak/
IV-88. Harita: долбленной кадка ‘оута fiçi’
çүпçe /şüpçe/ ~ *шупашка* /şubaşka/, *шопашка* /şobaşka/
IV-89. Harita: кадка ‘fiçi’
катка /katka/ ~ *шетник* /šetnik/ ~ *касмәк* /kasmik/

IV-90. Harita: сновалка 'iplik bükme makinesi'

сүре /süre/, сүретке /süretke/, сүрекке /sürekke/, сүрелкке /sürelkke/ ~ кумкăç /kumgış/, кункăç /kunğış/, кумкăч /kumğič/, кумкачă /kumğacı/ ~ пир крапли /pir kıraplı/

IV-91. Harita: крюк на стене для виття веревок 'ip, urgan takmak için duvar kancası'

çек□ л /şegil/, çекк□ л /şekkıl/, çекл□ /şeklı/ ~ ўăрхax /yırhağ/

IV-92. Harita: кошеля 'sepet'

кушил /kuşıl/, кушел /kuşel/, кушиле /kuşile/, кошила /koşıla/, кушилкке /kuşılkke/ ~ пешт□ р /peştır/, пештер /peşter/, пишт□ р /piştır/

IV-93. Harita: ушко игольное 'iğne deliği'

ў□ п çăрту /yır şırdı/, ў□ п çăрху /yır şırhi/ ~ ў□ п куç□ /yır kuşı/

IV-94. Harita: спичек 'kürdan'

шăрпăк /şırbıq/ ~ спиçăк /spicık/, спичкă /spicıkı/

IV-95. Harita: щипцы 'maşa, kısaç'

х□ ск□ ч /hıskıç/, х□ ск□ ç /hıskış/ ~ хыпкăч /hıpkıç/, хыпкăчă /hıpkıcı/, хыпчи /hıpçı/, шыпчи /şıpçı/

IV-96. Harita: цепочка 'zincir'

вăчăра /vıçıra/, пăчăра /pıçıra/, пăлчăра /pılcıra/ ~ сăнчăр /sıncır/

IV-97. Harita: мяч 'top'

тупă /tubı/ ~ пўске /püske/ ~ çăмха /şımha/ ~ мечкă /meçkı/, мечч□ /meççı/

IV-98. Harita: поросенка 'domuz yavrusu'

сăсна çуру /sısna şuru/- çўру /şürı/ ~ сăсна ч□ ппи /sısna çıppı/

IV-99. Harita: цыпленка 'civciv'

чăх ч□ ппи /çıh çıppı/ ~ ч□ п çуру /çıp şurı/

IV-100. Harita: курица 'tavuk'

чăхă /çıhı/ ~ ч□ п□ /çıbı/

IV-101. Harita: собака 'köpek'

ўымă /yıdı/, умă /ıdı/ ~ анçăк /ancık/

IV-102. Harita: тарантас 'yaylı (araba)'

тарантмас /taranttas/ ~ çатан урапа /şadan uraba/- орапа /oraba/

IV-103. Harita: повод 'dizgin'

ч□ лп□ р /çılbr/ ~ ў□ вен авру /yıven avrı/ ~ нăхтару /nıhtarı/

IV-104. Harita: плетка 'kısa kamçı'

пушă /puşı/ ~ чăпăркка /çıbırkka/

IV-105. Harita: хомут 'hamut'

хăмăт /hımıt/ ~ сўсмен /süsmen/

IV-106. Harita: чересседельник 'sırt kolanı'

урхалăх /urhalıh/, орхалăх /orhalıh/ ~ тўртл□ х /türtlıh/

IV-107. Harita: верхом 'atla, atlı'

юланутпа /yulanutpa/ ~ пошутпа /poşutpa/

IV-108. Harita: рассадника для овощей 'sebze fideliği'

панча /pança/, *пантя* /pantya/, *панте* /pante/ ~ *түмел* /tüdel/, *түмөл* /tüdöl/
 ~ *купăста вырăн* /kubîsta vîrîni/ ~ *купăста йăви* /kubîsta yîvi/ ~ *пура*
 /pura/, *пурас* /puras/

IV-109. Harita: зарода 'ekin demeti yığını'

çимел /şime/ ~ *сурат* /surat/, *сорат* /sorat/, *сăрап* /sîrap/, *сорап* /sorap/

IV-110. Harita: навоз 'gübre'

тислөк /tislik/ ~ *тирөс* /tirîs/ ~ *навус* /navus/, *навос* /navos/

IV-111. Harita: паровой пашни 'nadasa bırakılmış tarla'

çиртме /şirtme/ ~ *хым суха* /hıt suħa/

IV-112. Harita: метла 'süpürge'

çулăк /şulîk/, *çолăк* /şolîk/, *çулкă* /şulkî/, *çолкă* /şolkî/ ~ *шăпăр* /şîbir/,
кăшăл шăпăр /kîjîl şîbirî/

IV-113. Harita: цеп 'el döğeni'

тăпач /tîbaç/, *тăпач* /tîbaş/ ~ *çапучçу* /şapuşçi/

IV-114. Harita: лукошка 'sepet'

кунтăк /kundîk/, *контăк* /kondîk/, *комăт* /komî/ ~ *пурăк* /purîk/, *порăк*
 /porîk/

IV-115. Harita: картофель 'patates'

çирулми /şirulmi/, *çирми* /şirmi/, *улма* /ulma/, *умма* /umma/ ~ *паранкă*
 /parangî/ ~ *кантук* /kanduk/

IV-116. Harita: картофельной ботвы 'patates yaprağı'

улма /ulma/- *паранкă* /parangî/ *аври* /avri/ ~ *улма* /ulma/- *паранкă*
 /parangî/ *çеçки* /şeşki/

IV-117. Harita: брюква 'şalgam'

кăшман /kîşman/ ~ *кушшăм* /kuşşîm/ ~ *кашмир* /kaşmir/ ~ *кăшми* /kîşmi/

IV-118. Harita: тыква 'helvacı kabağı, kabak'

кавăн /kavîp/, *кавин* /kavîp/ ~ *мăн хăйар* /mîn hîyar/ ~ *капак* /kabaq/ ~
тын /tîp/

IV-119. Harita: морковь 'havuç'

кишөп /kişîr/ ~ *моркка* /morqqa/ ~ *сар кăшман* /sar kîşman/ ~ *шөкөнтөп*
 /şîğindir/

IV-120. Harita: мак 'haşhaş'

мăкăнь /mîgîn/ ~ *мак* /maq/

IV-121. Harita: подсолнечник 'auçiçeği'

хөелçаврăнăш /hîvelşavrinîş/, *хөелçамăш* /hîvelçamîş/, *хөелçавăш*
 /hîvelçavîş/, *хоелçармăç* /höelşarmîş/ ~ *çемăчкă* /şemîçkî/, *çемчөк* /şemçik/

IV-122. Harita: сосна 'çam'

хыр /hır/ ~ *йахтă* /yahtî/

IV-123. Harita: шиповник 'kuşburnu'

шăлан /şilan/, *шăхан* /şîħan/ ~ *йөплө йывăç* /yîplî yivîş/ ~ *йөплө хулă*
 /yîplî ħulî/ ~ *вилнө сын йывăççу* /vilnî şîm yivîşçi/ - *çырли* /şirli/

IV-124. Harita: яблоко 'elma'

панулми /panulmi/ ~ *улма* /ulma/, *олма* /olma/, *омла* /omla/, *умма* /umma/,
омма /omma/

IV-125. Harita: гранка орехов 'koz'

курланкă /kurlangï/, *корланкă* /korlangï/, *хурланкă* /hurlangï/,
хорланкă /horlangï/ ~ *кипенк* /kibengï/ ~ *куршанкă* /kuřangï/, *кушанкă*
/kuřangï/ ~ *хупанкă* /hubangï/

IV-126. Harita: кисть 'püskül; salkm'

сапака /sabağa/, *сапак* /sabağ/, *сапа* /saba/ ~ *çупкăн* /çupkın/, *çопкăн*
/çopkın/, *çупкăм* /çupkım/ ~ *топкă* /topkı/, *тьопкă* /t'opkı/, *тапака* /tabağa/

IV-127. Harita: анис 'anason'

ÿен /yenïş/, *анис* /anis/ ~ *кал* /kalımbır/ ~ *çерçи* /çerçi/ ~ *к* /k/ ~ *п* /p/ ~ *çи* /çerçi/

IV-128. Harita: полина 'pelin, akpelin'

армути /armudi/, *эр* /erim/, *шурарăм* /şurarım/ ~ *сапарпи* /sabarbi/ ~
шăшлă вуту /şişli vudi/, *шăшлă корăк* /şişli korık/

IV-129. Harita: мышь 'fare'

шăшу /şiji/ ~ *кушаккайăк* /kuřağayık/, *кушаккайăк* /kuřağayık/,
кошаккайăк /kořağayık/

IV-130. Harita: крыса 'büyük fare'

ÿке хÿре /yige hüre/ ~ *мăн шăшу* /mın şiji/ ~ *крысса* /kıssa/, *кăрис*
/kiris/, *крыс* /kris/

IV-131. Harita: голуба 'güvercin'

кăвакарчăн /kivağarcın/, *кăвакарчин* /kivağarcin/ ~ *кул'укка* /kul'uğka/,
кул'ăк /kul'ık/, *кул'ки* /kul'ki/

IV-132. Harita: воробей 'serçe'

çерçи /çerçi/ ~ *салакайăк* /salağayık/ ~ *варапи* /varabi/, *варави* /varavi/

IV-133. Harita: дятел 'ağaçkakan'

улатакка /ulatağka/ ~ *улакайăк* /ulağayık/ ~ *улакатка* /ulağatka/ ~
тăхран /tığran/

IV-134. Harita: коршун 'çaylak'

х /h/ ~ *рен* /hıren/ ~ *хăлат* /hılat/ ~ *холчă* /holci/

IV-135. Harita: ворон 'kuzgun, karga'

ула курак /ulağurak/ - *корак* /korak/ ~ *шор корак* /şor korak/

IV-136. Harita: граченка 'ekin kargası yavrusu'

курак /kurağ/ ~ *курак çиппи* /kurağ çippi/ ~ *курак çури* /kurağ şuri/

IV-137. Harita: щука 'turna balığı'

çăртман /şirttan/, *çăртман* /şirdan/ ~ *шÿпке* /şüpkе/, *шÿккe* /şükke/

IV-138. Harita: мальков рыбы 'balık yavrusu'

пулă /pulı/ ~ *пулă çиппи* /pulı çippi/ ~ *пулă çури* /pulı şuri/ ~ *пулă л* /pulı lıkkı/ -
лăкки /lıkkı/ - *лăкă* /lığı/ ~ *в* /v/ ~ *пулă* /pulı/

IV-139. Harita: наметка 'taslak'

атма /atma/ ~ *мемелккe* /memelkke/, *меметкe* /memetke/, *меткe* /metke/

IV-140. Harita: подниматься 'yukarı çıkmak'

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

xă пар- /ħibar/ ~ *улăх-* /ulih/, *ăлăх-* /ilih/, *ух-* /uh/, *ох-* /oh/

IV-141. Harita: плакать 'ağlamak'

макăр- /mağır/ ~ *ў□р-* /yır/

IV-142. Harita: устать 'yorulmak'

ывăн- /ivın/ ~ *ўăлăн-* /yılın/ ~ *ыр-* /ır/

IV-143. Harita: мучиться 'eziyet çekmek'

асаплан- /azaplan/ ~ *тертлен-* /tertlen/

IV-144. Harita: читать 'okumak'

вула- /vula/, *вола-* /vola/, *вăла-* /vıla/ ~ *су-* /su/

IV-145. Harita: обманывать 'aldatmak'

суй- /suy/, *сой-* /soy/ ~ *чăс-* /çis/

IV-146. Harita: целовать 'örmek'

чупту- /çıptu/, *чопту-* /çoptu/ ~ *тута пар-* /tuda par/

IV-147. Harita: пачкать 'kirletmek'

варала- /varala/, *варла-* /varla/ ~ *лапăрта-* /labırda/

IV-148. Harita: попутный 'tarafa, yolu üzerinde'

майлă /maylı/ ~ *ўунеўл□* /yüneuyı/, *ўунелл□* /yünellı/

IV-149. Harita: пятница 'Cuma'

ернекун /erneğun/ ~ *мăнарникон* /mınarnığon/

IV-150. Harita: сутка 'gün (24 saat)'

талăк /talık/, *таелăк* /tavlık/ ~ *сутка* /sutka/

IV-151. Harita: послезавтра 'ertesi gün'

виџмине /vişmine/, *виџмене* /vişmene/ ~ *ыран мар теп□р кун* /ıran mar tebır ğun/

IV-152. Harita: только что 'tam şimdi'

халь анчax /ħal' ancaħ/ ~ *халь џеџ* /ħal' şeş/ ~ *халь кăна* /ħal' ğına/

14 karma haritada çeşitli kelimeler ve morfemlerin kullanım alanlarının sınırları çizilmiştir. Burada sınırı çizilen kelime ya da ek sayısı 85'tir.

V-1. Karma Harita

потран /putran/ ~ *путран* /putran/ борщовник 'tavşancıl otu' → [I-199]

шăнă /şını/ кость 'kemik' → [I-154]

кăккăр /kıkķır/ грудь 'göğüs' → [I-123]

саппан /sappan/ фартук 'önlük' → [I-76]

хусамăр /ħuzamır/ вы сами 'kendiniz' → [II-4]

маџак /majaħ/ бабушка (со стороны отца) '(baba tarafından) büyükbaba' → [IV-9]

V-2. Karma Harita

аки /agi/, *акаў* /ağay/, *акка* /aķķa/ родная старшая сестра 'abla' → [IV-16], [I-163]

[-u] /i/ Yeterlilik eki → [II-12]

поскил /poskil/ сосед 'komşu' → [IV-7]

отма џол /otma şol/ тропинка 'patika' → [IV-6]

с а х а т /saħat/ часы; час ‘*saat*’ → [I-18]

а м а л /amal/, амаль /amal’/ лекарство ‘*ilaç*’ → [IV-34]

V-3. Karma Harita

[-ammäp] /attır/, **[-emm□p]** /ettır/ *Şimdiki-geniş zaman olumlu çokluk 2. kişi şahıs biçimi* → [II-6]

м ä к ä р /mīgır/ бык ‘*öküz*’ → [I-140]

э р е к е /erege/ водка ‘*içki; votka*’ → [I-148]

х ä п а р /ħıbar/ подниматься ‘*yukarı çıkmak*’ → [I-48], [IV-140]

□ с с □ р /ıssır/ пьяный ‘*sarhoş*’¹⁹

V-4. Karma Harita

ч а ш к ä /çaşķı/ чашка ‘*fincan*’ → [I-195]

л □ п □ /libı/ бабочка ‘*kelebek*’ → [I-219]

с ä с а /sıza/ челнок ‘*küçük kayık*’²⁰

ш у /şu/ вода ‘*su*’ → [I-83]

с о р ä х /soğır/ овца ‘*koyun*’ → [I-3]

V-5. Karma Harita

[+сам] /sam/, **[+сем]** /sem/ *Çokluk Eki* → [II-1]

и н ч е /ince/ далекий; далеко ‘*uzak*’ → [I-171]

м ä н х ä я р /mın ħıyar/ тыква ‘*kabak, bal kabağı*’ → [IV-118]

п у т я к /putyaķ/, потяк /rotuyaķ/ ягненок ‘*kuzu*’ → [I-79]

ç а м ç а /şamja/ мягкий; мягко ‘*yumuşak*’ → [I-20]

х ä н ч а /ħınca/ когда ‘*ne zaman*’ → [I-147]

V-6. Karma Harita

п о ш у т /rojut/ всадник ‘*binici, süvari*’ → [I-191]

п и ч ч е /riççe/, **п и ч у** /rici/ деверь ‘*kayınbirader*’ → [IV-18]

п е р н /reɾn/ наш ‘*bizim*’ → [I-71]

ч а с а /çaza/ локоть ‘*dirsek*’ → [I-202]

к о а к а л /koağal/ утка ‘*ördek*’ → [I-96]

V-7. Karma Harita

[-мас] /mas/, **[-mes]** /mes/ *Şimdiki-geniş zamanın olumsuz şeklinin teklik 3. kişi biçimi* → [II-9]

ü ŷ ç /yüş/ дерево ‘*ağaç*’ → [I-65]

[-ч ч ä] /ççı/, **[-ч ч □]** /ççı/ *Şimdiki-geniş zaman çokluk 3. kişi ekinin yayılımı* → [II-7]

т ү р т /türt/ спина ‘*sirt*’ → [IV-27]

у л ’ а /ul’ı/ выть ‘*ulumak*’ → [I-81]

и т ä /idı/ собака ‘*köpek*’ → [I-110], [IV-101]

V-8. Karma Harita

м у ŷ /muu/ шея ‘*boyun*’ → [I-45], [I-106]

в у л ’ л ’ ä /vul’l’ı/ сильный ‘*güçlü*’ → [I-209]

¹⁹ “Sarhoş” kelimesinin gösterildiği I-100 numaralı haritada bu kelime yer almamaktadır.

²⁰ Bu kelime haritalarda yer almamaktadır.

мур'ă /mur'î/ орех 'findık'²¹

пуркка /purkka/ индюк 'hindi' → [I-120]

мур'ака /mur'aga/ порг 'boynuz' → [I-107]

V-9. Karma Harita

тикенек /tigenek/ репейник 'dulavrat otu' → [I-193]

шучă /şucî/ лестница 'merdiven' → [IV-68]

хайчă /haycî/ ножницы 'makas' → [I-201]

шăпăр куч □ угол в избе, куда собирают сор '(bodrum) zibillik' → [IV-80]

папă /rabay/ дедушка (со стороны отца) '(baba tarafından) büyükbaba' → [IV-9]

куйлан /kıylan/ горевать 'üzülmek, tasalanmak' → [I-135]

чанка /çanğa/ галка 'küçük karga' → [I-139]

V-10. Karma Harita

теме /tede/ старший брат отца '(babadan büyük) amca' → [IV-12]

пăятam /pıyadam/ свекор 'kayınpeder'²²

вил шыв /vil şiv/ роса 'çiy' → [IV-5]

тараса /taraza/ колодец 'kuyu' → [IV-61]

чăс /çis/ тянуть 'çekmek' → [I-183]

хуралтă /huraldî/ здание, постройка 'yapı, bina, inşaat' → [IV-57]

пек □ /pegî/ складной ножик 'sustalı çakı' → [IV-86]

V-11. Karma Harita

кумкăç /kımgış/ сновалка 'iplik bükme makinesi' → [IV-90]

анпуççу /anpuşşı/ плечо 'omuz' → [IV-29]

шалça /şalja/ кол 'kazık' → [I-172]

каçан /kajan/ спина 'sirt' → [IV-27]

чикмек /çikmek/ лестница 'merdiven' → [IV-68]

түтел /tüdel/ рассадник 'fidelik' → [IV-108]

V-12. Karma Harita

капăртма /kabırtma/ палишки (лепешки) 'ekşi hamurdan bir çeşit çörek' → [IV-48]

пусă /ruzî/ колодец 'kuyu' → [IV-61]

кала /kalay/ кроведьное железо 'sac' → [IV-66]

им-çам /im-çam/ лекарство 'ilaç' → [IV-34]

хул лaпaткu /hul labatki/ лопатка 'kürek kemiği' → [IV-28]

мум □ /mimîr/ кисель 'bir tür nişastalı tatlı, kisel' → [I-162]

V-13. Karma Harita

пелтек /peldek/ картоавый 'peltek' → [IV-37]

явлăк /yavlık/ платок 'baş örtüsü' → [IV-46]

пăяска /pıyaska/ пояс 'kemer, kuşak' → [I-70]

²¹ "Fındık" kelimesinin gösterildiği I-102 numaralı haritada bu kelime yer almamaktadır.

²² "Kaynata, kayınpeder" teriminin gösterildiği IV-20 numaralı haritada bu kelime yer almamaktadır.

пүске /püske/ мяч 'top' → [IV-97]
вәткәссу /vıtqassi/ кочера 'köseği' → [IV-81]
тупа /tuba/ сковорода 'tava' → [IV-83]
түртлүк /türtlüh/ чересседельник 'sirt kolanı' → [IV-106]

V-14. Karma Harita

хүш /hüjī/ шалаш 'alacık' → [I-165], [IV-63]
ймеc шәмми /yites šimmi/ подбородок 'çene' → [IV-27]
храмуй /hramuy/ хромоу 'topal' → [IV-36]
шапка /šapka/ шапка 'şapka' → [I-198], [IV-41]
капак /kabaq/ тыква 'kabak, bal kabağı' → [I-42], [IV-118]
купәста йәву /kubīsta yīvi/, рассадник 'fidelik' → [IV-108]
анчәк /ancık/, собака 'köpek' → [I-110], [IV-101].

Sonuç

1. Türk dili incelemelerinde, Azerbaycan, Tatar, Başkurt, Halaç ve Yakut Türkçelerinden sonra, ağız atlasının hazırlanması tamamlanmış bir Türk yazı dili de Çuvaş Türkçesidir. Yaptığımız karşılaştırmaya göre, dil özelliklerinin en fazla haritayla gösterildiği Türk diyalekt atlası yine bu sahaya aittir.

2. Ağız atlaslarının hazırlanması, yoğun bir gayret ve bilimsel yetkinlik gerektirdiği için, bir kişiden ziyade bir ekip tarafından hazırlanmalıdır. Genellikle de böyle olmuştur. ÇTAA, tek bir kişi tarafından hazırlanmasına rağmen, gerek çalışmanın kalitesi gerekse hazırlayıcısının bilimsel yetkinliği bakımından Türkoloji literatüründe anıtsal eserler arasında yer almaya adaydır. Prof. Dr. Leonid Pavloviç SERGEYEV, ancak bilimsel bir ekibin başarabileceği bir işin altından tek başına kalkmayı büyük bir yetkinlikle başarmıştır.

Her ne kadar ÇTAA'yı tek bir kişi ustalıkla hazırlamışsa da, Türkiye Türkçesinin ağız atlasının bir ekip tarafından hazırlanması gerekliliği açıktır. Zira, Çuvaş Türkçesinin coğrafi alanı ile Türkiye Türkçesinin kullanım alanı büyüklük bakımından oldukça farklıdır. Bunun yanında, Çuvaşçanın diyalekt çeşitliliği Türkiye Türkçesine oranla oldukça azdır.

3. ÇTAA, eş zamanlı bir yöntemle hazırlanmıştır. Yani atlas bugünkü dil kullanım özelliklerini vermektedir. Diğer bir deyişle, Çuvaşçanın tarihsel dönemlerine ait herhangi bir veri içermemektedir.

4. ÇTAA, bir geniş bölge atlası şeklindedir. Ancak atlasın sunuşu bakımından bu geniş bölge haritaları, ağızların kullanıldıkları bölgelere ait siyasi sınırlara göre dar bölge atlası şeklinde ele alınmıştır. Çuvaşistan ağızları Çuvaşça kullanıcılarının büyük çoğunluğunu içine aldığından haritanın bu şekilde düzenlenmesinin sunuş açısından herhangi bir karışıklığa meydan vermediğini söyleyebiliriz.

5. ÇTAA, nokta vurgulu bir atlastır. Haritalarda gösterilen dil özellikleri, lokasyonlara (köy, kasaba vs.) göre verilmiştir.

6. ÇTAA, *sembolik* yolla hazırlanmış bir ağız atlasıdır. Gösterilmek istenen dil özelliği renklerle kodlanmış, ardından lokasyonlar üzerinde bu kodlanan renklere göre daire içinde gösterilmiştir.

7. ÇTAA, *gösterici* bir metodla hazırlanmıştır. Ancak Çuvaşistan ağızları bölümünde 14 karma haritada çeşitli ses, şekil ve kelimelerin izoglosları verilirken *yorumlayıcı* bir metot da kullanılmıştır.

8. ÇTAA, sunuş biçimi bakımından kâğıda baskı metoduyla hazırlanmıştır.

9. ÇTAA, dil özelliklerini belirtmesi yanında, dilden hareketle etnografik olarak da Çuvaş topluluğu hakkında bilgi verici bir nitelik arz etmektedir.

10. ÇTTA'nın Çuvaş ağızlarının ses bilgisini konu edinen ilk 228 harita genelde 'ses denklikleri' başlığı altında gösterilmiştir. Mesela, /k/ ~ /kk/ **Ses Denkliği** başlığı verilmiş ve bu başlık altında bu özelliği gösteren örnekler sıralanmıştır. Yine bunun gibi, /t/ ~ /tt/, /m/ ~ /mm/, /r/ ~ /rr/, /ş/ ~ /şş/ gibi başlıklar verilmiş ve örnekler altına sıralanmıştır. Aslında bu durum ses olaylarından ikizleşmeden (gemination) başka bir şey değildir. Yazar, birkaç istisna dışında haritaları ses bilgisi terimlerine göre sıralamamıştır. Eseri baskıya hazırlarken bu haritaları ses bilgisi terimlerine göre düzenleyip düzenlememek konusunda tereddüdümüzü bildirmeyi gerekli buluyoruz. Bu konuda meslektaşlarımızın yapacağı akademik katkılara açık olduğumuzu da belirtmek istiyoruz.

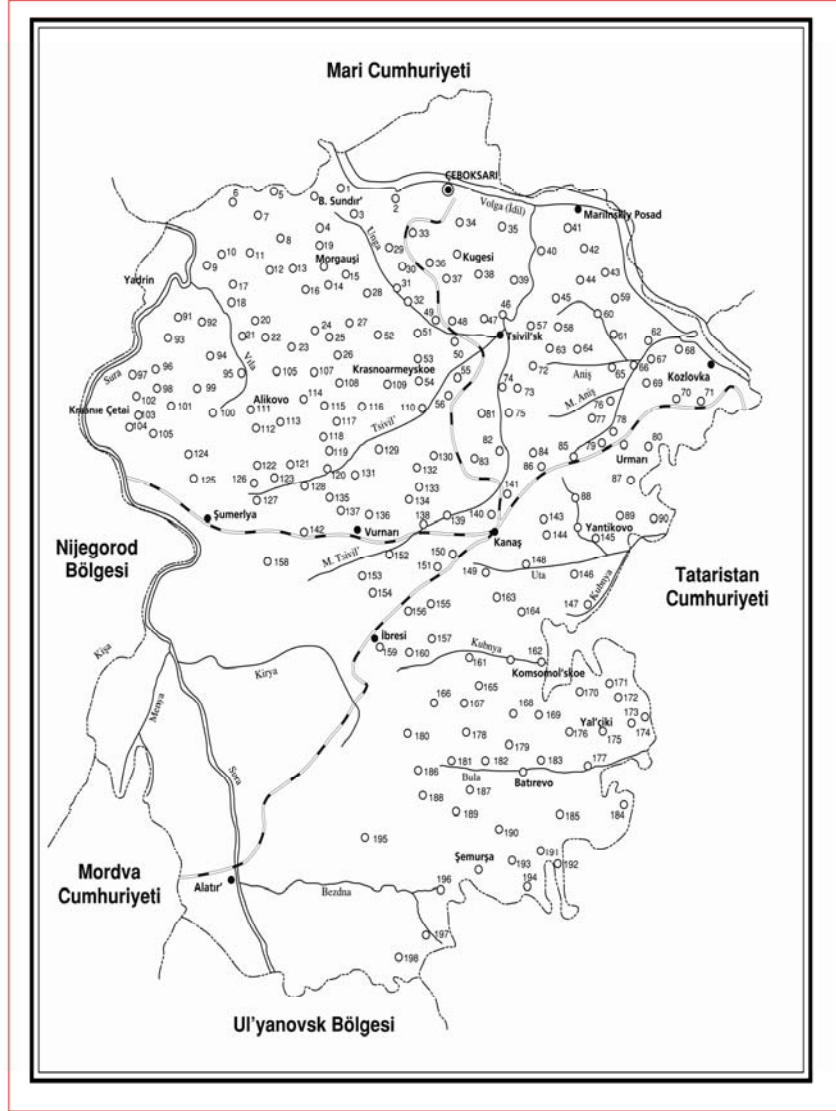
11. ÇTAA, diğer Türk lehçelerinin ve özellikle Türkiye Türkçesinin ağız atlasının hazırlanması aşamasında yöntem, kapsam vb. bakımlardan önemli katkılarda bulunacak nitelik ve yeterlikte bir çalışmadır.

KAYNAKLAR

- AHMANOVA, O. S. (1966) *Slovar' Lingvističeskih Terminov*, Moskova.
 AKSAN, D. (2007) *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim⁴*, Ankara.
 ARTEM'YEVA, T. V.; AHVENDEROVA, A. D.; PAVLOV, V. V. (2009). *Tėnueççė, Bupemñçė, Mecnemçė [Tıpçevş, Virentüş, Mesletş]*, Şupaşkar.
 AŞMARİN, N. İ. (1994-2000) *Slovar' Çuvaşskogo Yazıka – Çıvaş Şimahşem Kñeki*, 17 Cilt, Çeboksarı: Russika, Tıpkıbasım.
 BASKAKOV, N. A.; GADJİYEVA, N. Z.; POKROVSKAYA, L. A.; SEVORTYAN, E. V. (1966). "O Podgotovke Dialektologičeskogo Atlasa Tyukskih Yazıkov". *Voprosi Yazıkoznaniya*, 1966-3. s. 3-20.
 BAYRAM, B. (2010). *Çuvaş Türklerinin Kahramanlık Anlatmaları (Alplar)*, Ankara: TKAE Yay.
 BOZ, E. (2008) "Ağız Atlasları". *Turkish Studies*, Vol. 3-3. s. 152-166.
 CAMPBELL, L.; MAURÍCIO, J. M. (2007) *A Glossary of Historical Linguistics*, Edinburg.
 CHAMBERS, J. K.; TRUDGİLL, P. (2004) *Dialectology²*, Cambridge.
 DOERFER, G. (1985) *Zum Vokalismus Nichterster Silben in Altosmanischen Originaltexten*, Stuttgart.
 DOERFER, G. (1987) *Lexik und Sprachgeographie des Chaladsch*, 2 cilt, Wiesbaden.
 JİRMUNSKİY, V. M. (1963) "O Dialektologičeskom Atlase Tyurkskih Yazıkov Sovetskogo Soyuzı". *Voprosi Yazıkoznaniya*, 1963-6. s. 3-19.

- JİRMUNSKİY, V. M. (1971) “Zametki O Podgotovke “Dialektologičeskogo Atlasa Tyurkskih Yazıkov SSSR”. *Voprosı Yazıkoznaniya*, 1971-4. s. 15-16.
- HARTMANN, R. R. K.; JAMES, G. (2002) *Dictionary of Lexicography*², London, New York.
- İVANOV, V. P. (2005) *Etničeskaya Geografiya Çuvaşskogo Naroda*, Çeboksarı.
- KARAHAN, Leyla (1999). “Azerbaycan Diyalektoloji Atlası Hakkında”. *Türk Dili*, S. 569, s.185-189.
- KASATKİN, 1998 “Atlas Dialektologičeskiy”. *Bol’soy Entsiklopedičeskiy Slovar’ Yazıkoznanie*, Moskova. S. 51-52.
- KORKMAZ, Z. (2003) *Grammer Terimleri Sözlüğü*², Ankara.
- MALMKJÆR, K. (2010). *The Linguistics Encyclopedia*³, London, New York.
- SKVORTSOV, M. İ. (Red.) (1982) *Çuvaşsko-Russkiy Slovar’*, Moskova.
- TOPALOĞLU, A. (1989) *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- VARDAR, B., vd. (2002) *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.
- VİERECK, W. (2005) “Dialectology”. *Encyclopedia of Linguistics*, New York. s. 266-268.
- VEİTH, W. H. (2005) “Dialect Atlases” *Encyclopedia of Language & Linguistics*, 3. cilt. Cambridge. s. 517-528.

ÇUVAŞ TÜRKÇESİNİN AĞIZ ATLASI ÜZERİNE

Çuvaşistan Çuvaş Ağzları Atlasının Haritası